

**мирзо
турсун
зода**

шешър.
лар
ва
поэма

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ
БАДИЙ АДАБИЁТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1968

Социалистик Меҳнат Қаҳрамони шоир Мирзо Турсунзоданинг шеърлари Совет давлатини мадҳ этишга, халқлар ўртасида тинчликни куйлашга, СССР халқларининг ўзаро дўстлигини мадҳ этишга, тинч ва осойишта меҳнат қилаётган Совет халқларининг ҳаётини тараннум этишга бағишлангандир.

Шеърлар жуда мазмундор ва аксарияти чуқур лиризм ҳам ширин тил билан ёзилгандир.

Мирзо Турсунзода шеър ва дostonлари учун Давлат мукофоти, Ленин мукофоти ва Рудакий мукофотларига сазовор бўлгандир.

Турсунзода Мирзо.

Шеърлар ва поэма. Т., Ғафур Ғулом номидаги
баддий адабиёт нашриёти, 1968.

120 бет. Тиражи 10000.

Турсунзаде М. Стихи и поэма.

С (Тож.)

Индекс 7-4-3

Ш О И Р

Эй шоир, юрагинг ёнсин доимо,
Ва ўзинг ёнишдан чўчима асло!

Енишдан яралар темиру пўлат,
Енишдан ловиллар гулхан — муҳаббат.

Гар офтоб ёнмаса, сароб бўлади,
Гул ҳаёт бенуру хароб бўлади.

Гар ёниш бўлмаса, диллар тош бўлур,
Сафоли манзиллар тез одош бўлур.

Гар ёниш бўлмаса, бўлмас интилиш,
Гуллашу юксалиш, хуллас, ҳар бир иш!

Эй шоир, ёнишдан қилмагил нола,
Ениш-ку висолни этар ҳавола.

Енишни билмасанг, ёниш ҳам қийин,
Енишни билмасанг, ёр бўлмас тайин,

Дил — тандир, шеър — таҷриба қозонди,
Фонтандек сгилиб янгради қўшиқ!

Диллардан дилларга бордир эзгу йўл,
Шу йўлда эрийди тошбағир кўнгил.

Юракдан ёнсанг сен ёнар ёринг ҳам,
Шунда у вафодор, чинакам ҳамдам!

Эй шоир, доимо ёнсин юрагинг,
Агар сен ёнмасанг, йўқдир керагинг!

ХАЗИНАЛАР ПОСБОНИГА

Йиллар бўйи мудрар эдинг, тожик юрти — Кўҳистон,
Хазиналар эшигида гўё тилсиз посбон.

Бошинг узра парвоз қилиб келса ногоҳ бирор қуш,
Қанотлари куйиб, кўкдан қулар эди шу замон.

Довонларга сўқмоқ солиб чиқолмади бирор зот,
Чўққиларга қадамини босолмади одамзод,
Бир тоғингни Кафтаргузар деб атайди кишилар,
Лекин ундан кафтарлар ҳам ўтолмасдан солди дод.

Қучоғингни безантирар турли гиёҳ кўкариб,
Қулоғингга қўшиқ куйлар каклик шовқин кўтариб.
Қим биледи, қанча аср, қанча йиллар илгари
Бу чашмалар пайтос бўлган, тоғ бағрини қўпориб.

Табиатнинг гўзал ҳусни сенга бўлмиш латофат,
Шаршаралар худди сочинг толаси каби қат-қат.
Йироқ эди сендан ҳаёт, ўлим эди йўлдошинг,
Шўх оҳулар сенга бўлди танҳо ҳамдаму улфат.

Фақат меҳнат қўли бузди кўп асрлик уйқингни.
Ёруғ қилди, гулгун қилди саҳарингни, шомингни.
Бу қаҳрамон халқ қудрати, ғайратини кўр энди,
Чўққидан ҳам баланд қилди шуҳратингни, шонингни.

Дарёларинг суви билан чўлларинг энди бўстон,
Қучоғингда қувноқ ҳаёт кайфини сурар инсон.
Қаҳрамонлик, мардлик билан тилсимингни очдик биз
Ва туганмас хазинангни қилдик инсонга инъом.

Ғолибларнинг бошидан соч ёқут, дуринг — давлатинг,
Ватан яна гўзалланиб, ошсин унинг қудрати.
Тоғларингдан бизлар терган ҳар бир лаъл парчаси
Бир чироғдай ярқирасин, шудир юртим шуҳрати.

1946

СИР БУЯИДА ТУЯ!

Апрель ойи,
Гулбаҳорнинг яшнаган ойи,
Пахтакорлар ерга чигит ташлаган ойи.
Ер осмонга ҳамранг бўлган,
Тўлган чиройи.

Дарахтлар ҳам гуллаб, баҳра олар шамолдан,
Баҳор ҳусни хабар берар янги иқболдан.
Кеча тунги нам қор ерни ёпган бўлса-да,
Майса шу тун яхоб ичиб ётган бўлса-да,
Тоғ дарёси сел қайнатмай қотган бўлса-да,
Навбаҳорнинг атри келиб турар димоққа,
Анҳорларнинг шилдираши ёқар қулоққа.
Эрта тонгда тайёрланиб парвоз этардим,
Тоғлар томон боқиб дилни пардоз этардим,
Баҳоримиз васфига куй оғоз этардим,
Баланд тоғдан ўтдик, пайдо бўлди Сирдарё,
Мисли йўқ, кенг боғлар кўрки бўлди дилга жо.

Уртоқлар!

Сайл янги сайлдир Сир қирғоғида,
Бу хушxabар жаранглари эл қулоғида,
Халққа янги иқбол келди хурсанд чоғида.
Даъват этдик сайлимизга барча дўстларни,
Бирга тўсиб Сир йўлини —

қучдик зафарни.

Дарё суви баланд тоғдан ошиб келса ҳам,
Узоқ йўлни писанд қилмай шошиб келса ҳам.
Ахир, одам қудратига бошин қилди ҳам.
Берди экин, боғимизга обиравонин,
Дарёда жон бўлса — берар эди у жонин.

¹ Бу шеър 1956 йил 8 апрелда Қайроққум ГЭС қурувчиларининг Сирдарёни тўсишга бағишланган митингида автор томонидан ўқиб берилган.

Сирдарёни ҳамма билар — бу дарё машҳур,
Унинг ҳаёт суви қардош халқларга манзур,
Қирғоқлари чароғондир, ярақлайди нур.

Тожикистон, Ўзбекистон энди сербодир,

Ташна Қозоқ чўлларининг лаби гулобдир.

Кеча-кундуз қирғоғидан елар эркин ел,

Фарҳодимиз чироғлари томон муттасил,

Бахтимизга хизмат қилар у мингларча йил.

Қайроққум ГЭС эртамизни қилар чароғон,

Қудратли эл ноз-неъматини бўлар фаровон.

Улуғ Ильич чироғлари диёрга маржон,

Минг-мингларча дастгоҳларга бағишлайди жон,

Халқ дардига дармон, мушкул бўлади осон.

Ерисин деб республика, юртлар кечаси,

Ленин ўзи тузган ГОЭЛРОнинг режасин.

Дил табриклар Қайроққумнинг бинокорларин!

Табриклайди унинг барча дўст-ёронларин,

Тожик шоир куй куйлайди чертиб торларин.

Сизга Шарқнинг келажакни саломлар йўллар,

Шарқнинг авлод-авлодлари миннатдор бўлар.

ТОНГ ҚҰШИҒИ

Тонг қуши тингла бу дам дил розини,
Айладим созингга жўр эл созини.
Мен ёзай тонгда қўшиқ, сен куйлагил,
Эртанинг мадҳиясин ҳам сўйлагил.
Кенг Ватан ҳуснига бир солгин назар,
Янги бахт иқболидан бергин хабар.
Ҳар саҳар болу парингни соз қил,
Шоир айтган куй билан парвоз қил.
Бу диёр — бахтли диёр, беҳад гўзал,
Иккимизга дейди у: куйла ғазал.
Субҳидам боғлар гўзал мисли олов,
Ярқирар тоғ бошида заррин ялов.
Субҳидам офтоб чиқиб шуъла сочар,
Кенг Ватан шодлик билан қўйнин очар,
Бетга ургай ҳар томондан тонг ели,
Қанча ором топгай ундан эл дили,
Мамлакат яйраб, олар эркин нафас.
Субҳидам дилга тўлар ишқу ҳавас.
Бахт китобин янги боби тонгдир,
Янги ишлар офтоби тонгдир.
Субҳидам нурга тўлар ҳур ўлкалар,
Субҳидам элга келар шод муждалар.
Бахтимиз, иқболимиз бўлса китоб,
Тонгимиз очгай китобга янги боб.
Эл чиқар меҳнат сари тонг чоғида,
Шод яшар, озода яшар бахт боғида.
Эй қалам — шеър аҳлига манзур қурол,
Шод бўлиб, эл бахтини куйларга сол.
Қолмагил тонг чоғида ғафлатда сен,
Бўл мудом халқинг учун хизматда сен.
Кундалик ишларни сев, дoston қил!
Куй билан эл хизматин осон қил!

Дўстларингга доимо бергил кўмак,
Дилда руҳ ошсин ва куч олсин билак.
Сўз билан ғиштлар қўйиб, қургин бино,
Мамлакат ҳуснига сен қўйгин бино.
Кончи бул, ғайрат билан қазгил кўмир,
Ут аро қўйгил пўлат, тобла темир.
Боғбон бўл, боғ аро экин кўчат,
Субҳидам саҳро аро экин кўкат.
Эй қўшиқ, болу парингни соз қил,
Шаҳру қишлоқ устида парвоз қил.
Утмасин фурсат, саҳар тур, тез бўл!
Эл билан олға томон юр, тез бўл!

1946

ТАРА—ЧАНДРИ

Ғазал дунёсини тузди

Тамоман янгидан Бедил.

Шеър бўстонининг ҳусни

Безанди рангидан Бедил.

Сўз айтган чоғда эркиндур,

Вале пинҳон эрур маъно,

Мисоли инжуларни бағрида пинҳон тутар дарё.

На муфти эрди, на мулло,

На бетавфиқ руҳоний,

Жаҳонга боқувчи кўзлар

Ҳамиша эрди инсоний.

Мудан ҳам Қомделар санъатларига

Ҳар замон қойил

Еронлик севгисин назм ипларига тизгувчи Бедил

Мудан овозига мафтуну

Қомде рақсига шайдо,

Қўнгил қони билан

Ушшоқ шеърин айлади пайдо.

Эрурсан Қомде янглиғ ҳусну санъатнинг жаҳонгири,

Сен эй раққосан даврон

Тара — Чандри, Тара — Чандри.

Тожиклар бирла ҳиндунинг дилидур икки шам—равшан,

Ажойиб икки шам, мажлис ёруб, Бедиллар ўртанган.

Қўрибмен ўлкангиз ичра хазонлик бўстонларни,

Сўроғлаб Қомдедан истар эдим ундан нишонларни.

Қўрибмен хонадонинг бошида чангу ғуборларни,

У ерда Қомдедан истар эдим мен ёдгорларни.

Уйин вақтидаги нозинг,

Қўриб кўзларда афсунинг,

Қабутар осмон узра,

Қийик саҳрода

Мажнунинг.

Қачонким чарх уриб ўйнар эсанг,
Тўлғаб оёғингни,

Кўзимда жилаваси доим

Товус парли этагингнинг.

Ифор ҳидли қаро зулфингнинг остида қамар кўрдим.

У ерда офтоби Қомдедан мен бир асар кўрдим.

Бу даврон ичра гўё Қомдедурсан, сен тўлин ойсан,

Тара — Чандри, Тара — Чандри,

ярақлаб кўкда тўлғайсан.

Ғазал ёзмоқ била дур тизди

Ҳофиз — шоири Шероз,

Қилиб сиз жодугарлар васфидан сўзни бу хил пардоз.

Дили эрону тожикки муҳаббат қилгувчи Ҳофиз,

Яна ишқ аҳли куйи бирла суҳбат қилгувчи Ҳофиз.

Фидо қилгандур ул жону дилини

Жоду кўзларга,

Яна ҳиндудаги холу

Ифорли сочу юзларга:

«Агар он турки шерозни ба даст орад дили моро

Ба холи ҳиндуяш бахшам Самарқанду Бухороро»¹.

Икки қошин аросида

Қора холинг қилур шайдо,

Дегил, эй ҳиндуларнинг янги ойи,

Бу қачон пайдо?

Мени бу ерга келтирган на жоду кўзларинг бўлди,

На қошинг, на қора сочинг,

На ширин сўзларинг бўлди.

Мени бу ерга келтиргучи бўлди дўстлар ёди,

Ажойиб шону шавкатли элимнинг менга имоди.

Саодатлик диёрдан, яъни келдим Тожикистондан,

Баҳорнинг илк насимидек келибман боғу бўстондан.

¹ «Агар у шерозлик турк бизнинг юрагимизни қўлига ололса унинг ҳиндуларникидай қора холига Самарқанд билан Бухорони совға қилар эдим».

Бўлиб рақсингга мен мафтун:

Ва лекин ҳолингга маҳзун,
Тара — Чандри, Тара — Чандри,

Мени кўп қилмагил афсун.

Икки қошинг ароси холу қошлар бошма-бош ўйнар,
Бу қандай холки, Ҳофиз бу хол ишқида бош ўйнар?
Латофат осмони узра ойсен, хиралик бордур
Ва ёки муштарига Зухрасен, ҳамширалик бордур?
Агар қош ўртасига анча бойликлар ниҳон қилдинг,
Ўрилган сочларингни сен илондек посбон қилдинг.
Дилингга бор сиринг, айт,

Сенга дўстман, қочма эй оху.

Тара — Чандри, Тара — Чандри,

Сен, эй раққосаи ҳинду.

Буюк ҳинд санъатидан гул сочиб

Атрофга дилором,

Агар тушсанг ўйинга,

Бу ҳаволар бўлгуси фором.

Эгилсанг, мавжи дарёсан,

Хиромда қумли саҳросан,

Бари бошдан-оёқ санъат —

Ҳунар бобида танҳосан.

Енгил ўйнаб учарсан — сен

Равон сувдек юрарсан — сен,

Бўлиб тан ичра жон — сен,

Ҳам бўлиб қўлда гуҳарсан —
сен.

Биринчи шуълалардан қўрқа кўрма, тонгдир озодлик,
Бу даҳшатли шамолдан титрама сен мисли шамшоддек,
Элу халқинг умиду орзусини дилга ўрнатгил,
Унинг ҳасратга тўлган қалбини сен ғунчадек очгил.
Бу бебахт ўлканинг севган қизидан деб аталган қиз,
Қора сочли, қора қошли,

Қора кўз шўрли, бебахт қиз.

ҲИНД САЙЁҲИ

Кўм-кўк денгиз қирғоғида куну тун
Еш бир бола кезар ғамгин ва маҳзун,
Оғир қути осиб олган елкага,
Ғариб бўлиб сарсари бу ўлкада.
Ҳасратлари кўзларидан намоён,
Шовқин солиб ҳаллослайди ҳар томон.
Пайқаш қийин эмасдир — у мусофир,
Ҳар кишига термилади бир жулдур,
Киндик қони тўкилмаган бу ерда,
Қирғоқдаги шу тўпалон шаҳарда.
Афғон бола эканлиги аёндир,
Кўзларини милтиратар — нодондир.
Баланд тоғнинг нарёғидан келибди.
Афғонистон тупроғидан келибди.

Дедим: «Эй сен кобиллик ҳинд сайёҳи,
Нега бўлдинг ғам-аламнинг ҳамроҳи?
Сен гулдайин болани ким ранжитди?
Ҳиндиқушдан бу ерга ким ирғитди?
Е қаро бахт бу йўлга туширдими,
Еки афғон шамоли учирдими?
Қўрқмадингми оғир сафар доғидан,
Қандай ўтдинг Сулаймони¹ тоғидан?
Ҳиндистонда бойликлар бениҳоя —
Деб, ким сенга сўйлаганди ҳикоя?
Ҳиндистонни хазина деб билдингми,
Нозу неъмат ва ризқ излаб келдингми?
Этагингга тўлдириб банан, ёнғоқ,
Бўлмоқчими эдинг бунда вақтичоғ?

¹ Сулаймон — Афғонистон билан Ҳиндистон орасидаги тоғнинг номи.

Хаёлингда қор ўрнига ун ёғар
Ва сойларда сув ўрнига сут оқар.
Афсонавий бир жаннатни ахтариб,
Қалтис йўллар босибсан, эй ёш ғариб.
Жаҳонгашта бўлиб, нелар изладинг,
Ҳинд сайёҳи бўлишни истадинг?

Бу ўлка кўп қадимдан донг таратган,
Бутун олам кўнглини асир этган,
Искандар ҳам кабоб бўлди чўлида,
Темир, Бобир чангга ботди йўлида.
Да Гама¹ ҳам денгизларда сузиб оч,
Елканига дам бермишди ноилож.
Англиянинг лорди ҳанузга қадар
Бу ўлкага ҳирс боғлайди, ўйлаб зар.

* * *

Аммо сени улар каби демайман,
Сени судхўр деб хижолат қилмайман.
Жаҳонгирлик мақсадидан сен йироқ,
Қилмагайсан элга зулм, жабр-фироқ,
Ҳинди қони ичмак эмас тилагинг,
Емон мақсад эмас орзу қилганинг,
Меҳнат билан нон топишдир армонинг,
Минг розисен тирик бўлса ёш жонинг.
Оғир очлик суягингга бөтипти,
Ҳиндиқушнинг чўққисидан отипти.
Эй кобиллик жаҳонгашта ёш бола,
Гўдак сен-ку, худди гўзал бир лола.
Бу ёшингда роҳат суришинг керак,

¹ Васко Да Гама — Португалиялик, 1447 йилда Африка атрефидаги денгиз йўлларини Ҳиндистон орқали очган.

Илму ҳунар олиб юришинг керак.
Кезмай оғир алам-ҳасрат даштини,
Суриш керак болаликнинг гаштини.
Яшаш керак бахтиёр оилада,
Бахтинг порлаб кўринсин оинадай.
Менинг улуғ Ватанимда фарзандим
Роҳат яшар, қувноғим — жигарбандим.
Келажаги унинг маълум шу ёшдан,
Саодати равшонроқдир қуёшдан.
Сен-чи, бахтсиз кезгансан ўз элингда,
Яна баттар қайғу ортмиш дилингда:
Нокасларнинг оёғига бош уриб,
Хиёбонда кезмоқдасан ўй суриб,
Бахт ўғриси — золимларни пойлайсан,
Этиklarни тозалайсан, мойлайсан.
Худойи деб узатганда бир анна¹,
Сен бечора қўл чўзасан тезгина.
Шу анналар оилангга етарми,
Қорнинг тўйиб, қайгуларинг кетарми?
Ота-онанг қайғуради, куяди,
Умид билан йўлга қараб қўяди.

Ешлигимда сенга ўхшаш хор эдим,
Бир кун бўлсин, шодланишга зор эдим.
Тунлар бўйи отам сўзлаб ҳикоя
Ҳинд сайёҳи ҳақида бениҳоя
Мақтаб дерди: «Жанубда бор бир ўлка,
Хиёбонга гуллар солар кўланка.
У мамлакат бойлигига йўқдир чек,
Суви нуқра ва тупроғи зарҳалдек.
Найза бўйи яқин тушиб офтоб,
Тупроғига, сувларига берар тоб».
Улуғ элдан вакил бўлиб келдим мен,

¹ А н н а — Ҳинд чақаси.

Бахтим билан сени ҳайрон қилдим мен.
Сафар қилиб келиб, сени учратдим,
Соҳилда бир дарбадарга ўхшатдим.
Югурасан, юзларингдан томиб нам,
Ҳар кишига бош эгасан, бўлиб хам.
Бахт ўғриси — золимларнинг оёғин
Тозалайсан, кеткизай деб тупроғин.
Эй қобиллик, жаҳонгашта ёш бола —
Гўдаксан-ку, қалбинг ҳали бир лола.
Раҳмим келар, чунки ёшлик чоғида
Кезмагансан илму урфон боғида.
Қўп халқларни бахтсиз қилиб юрганлар —
Сенинг ҳам ёш умрингга чанг урганлар.
Тозалама золимларнинг оёғин,
Сен улардан тозала ҳинд тупроғин!

Т О Ж М А Ҳ А Л

Жамна соҳилида кўрдим бир қаср,
Ой каби ярқираб турар кўп аср.
Қадимий ёдгорлик — ажиб мақбара,
Дилларни банд этган гўзал манзара.
Қим унга бир назар ташласа агар,
Кўзлари чарақлаб, бўлар мунаввар.
Бу ўлка минори устига инсон —
Мардлардан қўйибди машъал — нурафшон.
Осмон пасайган деб қиламан гумон,
Е ерга қўйибди тўлин ой бу он.
Е бу ер осмоннинг бир маҳалласи.
Ой эса тарозу икки палласи.
Еки бу ўлкада бева-бечора
Икки ой нуридан олгандай баҳра.
Еки шу хароба Агра¹ шаҳарин
Тўлин ой нурида ёруғ саҳари.
Еки бу шаҳарнинг юраги ҳар чоғ
Нозанин Мумтоз²нинг жамолига доғ,
Шоҳи Жаҳон³нинг «Меҳр гиёси»,
Едгор қолдирмишдир, ўчмас зиёси.
Аммо чин маъносин айласам баён,
Буларнинг барини яратган инсон.
Халқнинг зўр ҳунари яратди машъал,
Номини қўйдилар севиб — Тожмаҳал.

¹ А г р а — Тожмаҳал мақбараси қурилган шаҳар.

² М у м т о з — Шоҳи Жаҳоннинг бемаҳал вафот этган хотини. Шоҳ унинг хотирасига Тожмаҳални қурган ва Мумтозни ўша ердаги қабрга дафн этган.

³ Ш о ҳ Ж а ҳ о н — Мўғулларнинг Ҳиндистондаги улуғ шоҳи (XVII аср).

* * *

Эй, хаёл Жамнани ташлаб кетайлик,
Баҳри Араб қирғоғига етайлик.
Сен энди Бомбайдан сўзла ҳикоя,
Чунки сен қулларга бўлдинг ҳамсоя.
Кўр, ғарбдан таклифсиз келган меҳмонлар —
Қизитди макрни бунда шу қадар.
Кўк денгиз бўйида, топиб баҳона,
Келгиндилар қурди бир меҳмонхона.
Унинг ҳам номини атаб «Тожмаҳал»,
«Ҳиндилар ҳаётин қилдилар тез ҳал».
Бомбай қучоғига тўлди кўп ғавго,
Авж олди алдашу алданиш — савдо.
Қафандўз, олчоқлар эгаллаб макон,
Фисқу фасодларни сочдилар чунон.
Виски¹ни севгучи кўп савдогарлар
Чайқовни қизитди ҳам кеч, ҳам саҳар.
Ҳиндининг бор-йўғин қўйиб ўртага.
Оёғин узатар иссиқ кўрпага.
Доим ичганлари каҳрабо шарбат,
Олтину ёқутдан қизийди суҳбат.
Осиё судхўри ва ғарблик судхўр —
Иккиси бир гўрдан чиққан балохўр.
Бир ёнда америка биржевиклари,
Турк жаллодларидан баттар ҳунари.
Нияти кўп ёмон инглиз бир ён
Янги найрангларни ўйлайди ҳар он.
Бир неча оқпадар ҳинду бир ёнда,
Доллар қувватига таъзимкор банда.

¹ Виски — селава шароб.

Қулоғи ҳалқали малай бу замон
Юртини бозорга солади арзон.
Баҳога қўяди ҳиндулар жонин,
Уларнинг садафдай оқ устухонин.

* * *

Кўк денгиз бўйида юксак қомати
Бомбай шаҳри турар, тошиб ҳасрати.
Меҳмонхонаси бор — номи «Тожмаҳал»,
Ҳиндилар ҳаётин шу қилади ҳал.
Шу тарзда боради туну кун савдо,
Олишу сотишлар бўлмайди адо.
Араб денгизидай йироқ йўлларга,
Бошқа денгизларга, дарё, кўлларга,
Ҳар кеча кемалар бориб келади,
Элларнинг бағрини ёриб келади.
Денгиз эса тўлқин отади фақат,
Булардан беҳабар, қилади тоқат.
Кўр-кўрона эсиб ўтгучи еллар
Дўсту бегонани баробар сийлар.
Олам мушкулларга тўлиб ётади,
Одамлар турмуши шундай ўтади.
Ахир, бир мартаба туғилар инсон,
Бир марта кўринар кўзига жаҳон.
Агар юзларингга кулмаса Ватан,
Агар бошингга гул сочмаса чаман,
Ҳам меҳнат, ҳам роҳат қила олмасанг,
Нон ва сув лаззатин била олмасанг,
Булбул навосидан яйрай олмасанг,
Гулларинг ҳидига сен тўёлмасанг,
Сақласанг нозингни юрагингда сир,
Билмасанг овозинг қилишин таъсир,
Агар сен билмасанг суянганингни,
Ҳуқуқинг, бахтингни, суюнганингни,

Инсон ёдламас сени бахтиёр,
Тириклик қилди-ю, қурди деб рўзгор...
Мана, ман — СССР граждани мен,
Улуғ оиланинг бир севгани мен,
Адолат юртининг фуқароси мен,
Бахтиёр халқимнинг кўз қораси мен.
Ҳиндининг алами зоридан ёндим,
Бошдан-оёққача ғамга чулғондим...
Ватаним, давлатим ёки дилимда,
Халқларнинг ҳурмати яшар элимда.
Шод этар Кремль миноралари,
Унинг юлдузлари — ситоралари,
Юксак соатининг садоси янграр,
Гимни жарангласа, отади тонглар.
Менинг халқларимга ошнодир шул,
Кремль, энг улуғ раҳнаmodир шул.
Шонли Москвамиз жон-юрагидир,
Маслаҳат бергувчи, ўй-тилагидир.
Қардош оилада бахти йирикдир,
Кичик бир вакили — бахтли тожикдир.
Аммо улуғвордир унинг нияти,
Шу ниятдан сўзлар ўз депутати.
Халқнинг мақсадини билади давлат,
Фармонларга пайванд қилади давлат.

* * *

Бу соат кўзларим қадим Бомбайда,
Бошқа манзаралар хаёлда, ўйда...
Вискихўр савдогар уялмасдан ҳеч
Чайқовни юргизар ҳар эрта-ю кеч.
Ҳиндилар тирқишдан мўралаб ҳар он,
Уларнинг ишидан бўлади ҳайрон.
Олиб сотарларга бўлсин деб жавоб,
Чархларни тўхтатиб ҳар ерда шу тоб.

Ҳиндилар тураркан, тўхтар ҳаракат,
Гўё ер юзидан кетар баракат.
Дейди у: «Шундайдир ишчининг кучи,
Бахт учун курашда бажарган бурчи,
Сабримиз косаси лиммо-лим тошди,
Қаҳру ғазабимиз чекидан ошди.
Токай давом этар зорланишимиз,
Ҳар кимга қул бўлиб хорланишимиз.
Дарё бўйида ҳам ташна юрамиз,
Уйда ҳасратларга ботар ёримиз.
Қачон бу ҳаракат мақсадга етар,
Қачон бу дарёлар йўлин ўзгартар.
Зулматга ботгандир бахт юлдузимиз,
На олтин, на ёқут кўрар кўзимиз.
Бойларнинг кўзини тўйдириб бўлмас,
Қўлидан ҳеч нарса ортиб тўкилмас.
Қадимдан қолган бир мақол бор, машҳур,
Ҳаётдан олинган, маъноси чуқур:
«Молпараст очкўзда нафс бўлар зўр,
Тўйғаза олади фақат қора гўр».
Фирибгар душманнинг кирдикорлари
Ҳар кимга аёндир ойна сингари.
Мен сенинг қулинг, деб ким бўлса иқрор,
Шу онда бошқага сотишга тайёр.
Энди бу ўлкадан суриб макрни,
Қилайлик тинч турмуш қуриш фикрини.
Қувайлик, танисин бир эсларини.
Шоҳи Жаҳоннинг бу «ворислари»ни
Душманлар битсину дўст бўлсин омон,
Кўкрагин кўтарсин бизнинг Ҳиндистон.
Келсин ўлкамизга соф дил меҳмонлар,
Уларга садақа бўлғуси жонлар.
Сен ҳам мангу яша гўёки машъал
Жамнанинг бўйида гўзал — «Тожмаҳал»!

ИККИ РҶМОЛЧА

Бир рӯмолча олдим мен, гулдан нафис нақши бор,
Атир ҳиди анқийди, чаман гули жилвакор,
Рӯмолчани чин қалбдан тортиқ этган у дилдор —
Фарзандларимга она, менга доим вафодор
Тожик қизи — меҳрибон.

Жондан азиз кўраман ёрим, фарзандларимни,
Уларники дейман мен диёр, гулшанларимни,
Келтираман уларга ҳалол топганларимни,
Бахтли умрин ўйлайман, вафо кўрганларимнинг,
тожик аёлисимон.

Олдим бир вақт Парижда, тинчлик конгрессида
Оппоқ, ҳарир рӯмолча, гули олма тусида,
Тақдим этган гўзалнинг умид яшнар ҳуснида,
Бодомқовоқ у қизнинг жилва ўйнар кўзида,
вьетнамлик гўзал ёр.

У рӯмолча билдирмас кўз ёшлари, аламни...
Қиз кўзида нур ўйнар, асло билмайди ғамни...
Табассумлар гувоҳдир, эслатар ғолиб жангни,
Вьетнамлик фарзандига шонли, муқаддас дамни
эслатар рӯмол такрор.

Қиз рӯмолча нақшида ўйларин этган баён,
Вьетнам ол байроғи бўлган унда намоён,
Забардаст қўл санъати рӯмолчага берган жон,
Олиб келган жанубдан, узоқ юртли қаҳрамон,
вьетнамлик гулрухсор.

Бебаҳо ёдгорлик деб совғани қабул этдим,
Мард дўстдан эсдалик деб уни кўксимга тутдим.

Бу — элимга муҳаббат, фарзандиман, фахр этдим,
Қўз нуридек авайлаб, жандармадан беркитдим,
Вьетнам армуғонини.

Франциялик дўстлар турар эди ёнма-ён,
Бу қимматли совғани кўриб қолишди шу он,
Уни юборган халққа истаб бахт, шодлик замон,
Қутладилар озодлик юртидан келган жонон —
Вьетнам меҳмонини.

Москвага, биз тинчлик кенгашига келган чоқ,
Хаёлимда жонланди Вьетнам — узоқ қирғоқ.
Қайтадан у рўмолча яшнаб кўринди порлоқ,
Дедим шу чоқ қалбимга: қайда бодом кўз шу чоқ?
Вьетнамга бор тезроқ!

Балки Банбо юртида, ё Намбо томондадир!
Терумбо тоғи аро дарада, давондадир?
Сайгон ёки Хайфоннинг докида, майдондадир?
Озодлик байроғидек ҳилпираб осмондадир?
Вьетнамга мададкор.

Рўмолчанинг ёлқини сўнмагандир ҳеч қачон,
Қизил байроқ сингари яшнаб турар у алвон,
Ҳар кун олдинга бошлар эзгу озодлик томон,
Ёритади йўлларни доимо машъалсимон
Вьетнам узра шуъладор.

Ой, юлдузсиз осмон — дил ёритмас зулматдир.
Ерлар яшнаб гулласа, кўнгил учун роҳатдир,
Қора кунни ким истар, у инсонга кулфатдир,
Сен ҳам биздай урушни истамайсан — офатдир,
вьетнамлик фидокор.

Ватанингда тинчликни маҳкам ўрнатган чоғинг,
Езилар гул рўмолчанг, ҳуснингдан ул байроғинг,
Худди бизнинг қизлардай ўйнаб, кулиб яноғинг,
Ғамхўр она бўларсан, фарзанд қучар қучоғинг,
Эй сен, вьетнамлик ёр!

1949

ҚОЗОҚ ҚАРДОШЛАРГА

Бошланганда юртда байрам, тўй,
Расмимиздир унга айтмоқ куй,
Янги йилда шоирлар ҳар гал.
Иқбол истаб ёзурлар ғазал.
Адибларнинг куйи, нафаси
Гоҳи тигдай, гоҳ баҳор саси.
Халқ қалбига бағишлайди шон.
Душманларга ўқдай беомон.
Оқинингиз мўйсафид Жамбул
Халқ бахтини куйлаган булбул.
Ўз халқини кўрганда озод,
У яшариб, бўлди чексиз шод.
Кўрди эркин азиз ерини,
Бахтин топган қозоқ элини.
Оқин кўрди ёруғ жаҳонни,
Яшнаб кулган янги замонни.
Олатовнинг чўққиси йўсун
Яшнади илм, маориф бу кун.
Совет халқин бахтли замони,
Бўлди унинг ўлмас достони.
Кекса оқин шогирдларимиз,
Уни ўқиб, ижод қиламиз.
Бахтли қозоқ элида бу дам
Ўттиз йиллик шонль тўй, байрам.
Гуллаган эл Тожикистондан
Баланд тоғли, гўзал бўстондан
Қардошларга салом йўллаймиз,
Қувноқ қўшиқ калом йўллаймиз!
Дўстларимиз — ижодкор халқни,
Тинчлик туғи — қизил байроқни,
Қорақумнинг гул, иқболини,
Волгамизнинг ой жамолини,

Партиямиз, раҳбаримизни,
Қурашимиз, зафаримизни,
Она-Ватан элни ўйлаймиз,
Буюк дўстлик мадҳин куйлаймиз.
Бошланганда юртда байрам, тўй,
Расмимиздир унга айтмоқ куй.
Даврон бўлсин, тўйни кутайлик,
Мамлакатга шеър айтайлик!

1950

ТИНЧЛИК ҚЎШИҒИ

Мен ёзарман тинчлик куйин соф юрак қоним билан,
Унда жўшган, тўлқин урган меҳри туғеним билан,
Дўстларимнинг қўлларида бўлсин у ўткир қурол,
Ким урушмоқ истар эркан, зарба еб, тортсин завол,
Эзгу тинчлик дўстларига берсин илҳом ҳар сафар —
Янги минбар, янги ғайрат, янги нутқ, янги зафар.
Ҳур элимда ўрнатилган барқарор тинчлик мудом,
Биз Ватандек қадрлаймиз жон қадар, хуллас калом.
Нур сочишда биз учун у худди Октябрь каби,
Барча халқларга меросдир доҳий Ленин матлаби.

Баланд тоғнинг шўх сувлари чаманларга келади,
Гул-чечаклар қад кўтариб қуёшга интилади,
Турналар ҳам иссиқ элга қанот қоқиб елади.
Худди шундай бизнинг халқ ҳам тинчлик қадрин
билади.

Тинчлик доим ҳар ишингда йўлдошингдир, ижодкор,
Ошиқларнинг кўзларида, севги куйларида бор.
Сен тинчликни ҳилпираган ол байроқда ўқийсан,
Намойишлар тўлқинида ҳар ёноқда ўқийсан.
Тинчлик — элнинг чаман-чаман гуллаб яшнаши демак.
Денгизларнинг, инсонларнинг ёрқин қуёши демак.
Тунлар уйгоқ оналарнинг алласида у янграр,
Болаларнинг оромидир, лаблардаги жилвалар.
Тинчлик туркман халқин қадим, энг муқаддас армони,
У чўлларнинг баҳор каби яшнаган гул, бўстони.
Тинчлик Волга нурларидан ярқираб офтобсимон
Халқимизнинг уйларини доим этар чароғон.
Тинчлик Тибет, Қореянинг бахту нажот йўлидир,
Қора тунга жанг қилган нур, порлоқ ҳаёт йўлидир.

Тинчлик худди каптарсимон, чет эллик кўп миллион
Дўстларимиз йўллар уни юксак фазолар томон,
Тинчлик бизнинг имзомиздир, ғалабадан хабардир,
Урушқоқлар мағлублиги, одамзодга зафардир!

1950

ҲИСОР ТОҒЛАРИ

Кўрганмисан Ҳисор тоғин тизмалар манзарасин,
Осмонўпар чўққиларин, нуқра, соф шаршарасин,
Қоялардан тикка учган сой, ирмоқли дарасин,
Кўрганмисан Ҳисор тоғин учқур оҳу баррасин.

Бу тизмалар ўхшамайди бошқа тоғларга асло,
Бу тоғларнинг бор ўзгача завқ-шукуҳи донмо.
Бунда тоғлар саф бўлишиб бир-бирига қўйган бош,
Бири пасту, бири баланд, барида кўрку ҳимо.

Ҳисор тоғин ҳар ўнгири чашмаларнинг конидир,
Балиқларин овламоқлик сайёдлар армонидир,
Тўя каби бўйнин чўзиб бунда сузар булутлар,
Жилғалардан сув ичар у, гул-кўкатлар жонидир.

Ҳисор тоғин ўнгирлари сайр-томоша жойимиз,
Манзилимиз, майдонимиз, кўрку сеп, чиройимиз.
Тоғ бағридан қайнаб чиқиб, куйлаб оққан булоқлар
Юрагимиз оҳанги-ю, гул ҳаёт киройимиз.

Баланд тоғлар кўк бағрига бошларин кўтаришган,
Оёқларин азиз она ер бағрига қўйишган,
Мисли зафар байроғидек, ҳаёт машъалисимон,
Тонги қуёш баркашини қўлларида тутишган.

Агар ерга оёқ қўйсанг, руҳинг бўлар мулойим,
Унинг дилкаш нафасидан яйрар жону жаҳоним.
Ғунчаларга қўнган шабнам қатралари ҳаёдан,
Пайдо бўлган юзимдаги олмос теру маржоним.

Ҳисор тоғи олтин, кумуш, сурма, снмоб конидир,
Ташналарга кеча-кундуз суви роҳат жонидир.

Май пиридек шаршаралар шаффоф сувин шопириб,
Қўлларида юрти тутган ҳузурбахш май жомидир.

Мен бу тоғлар этагида, тош бағрида туғилдим,
Унинг аза, кўз ёши ва шодлик гувоҳи бўлдим.
Мен улгайиб чиққанымда юртим тоғин устига,
Элга ҳофиз, йўлда эса қуёш ҳамроҳи бўлдим.

ОНАМ

Еш қолдим, онажоним, гул юзинг ёдимда йўқ,
Бўю бастинг, қоматинг, қошу кўзинг ёдимда йўқ.
Кўча-кўйлардан, эшиклардан сўроқлайман сени,
Онажон, шул кунгача босган изинг ёдимда йўқ.

Қишлоғимда ҳар қария онадин сўрдим бориб,
Сўзлашиб қабринг тоши-ла, кўзима сурдим бориб.
Ҳар дарахтнинг шохига, ҳаттоки, мен солдим қулоқ,
Даштларда майсаларга юзма-юз турдим бориб.

Сой десам, сой айдиким, ул сувларим ичган эди,
Тоғ десам, умри деди тоғ мен билан кечган эди.
Ғўза айдиким, матойимдан либос бичган эди,
Доя дерди, мол соғиб мен бирла сут ичган эди.

Дерди чашма: ул келарди бошида кўза билан,
Ранжитиб эрдим оёғига кириб дерди тикан.
Дерди чақмоқ: кўзларин мендан қочирган доимо,
Йиғламоқликда, булут дердики, менга ўхшаган.

Унга аччиқроқ эди бол ҳам заҳардан доимо,
Ҳам шарият, ҳам тариқат бошида эрди бало,
Онаи зоринг ҳақида сўзласак, хуллас калом,
Дунёда эрди ғариб, бечора, ғам бирла адо.

Қишлоғимда бир улуғ, юз ёшли кампир бор эди:
«Онажонинг хўб ғўзал, ғунча лаби холдор,— деди,—
Қулча юзли, зулфи занжир, қомати бир навниҳол,
Мулла гар берса савол, унга ёмон озор эди».

Мен юрарман кеча-кундуз, онажон, ёдинг билан,
Доимо ёдимда дўсту ёрлар бирла ватан.

Онажоним, то абад меҳрингни қалбимга кўмиб,
Ёдгор этгум унинг устига ашъоримни ман.

Онажон, ёдинг биландир менга қишлоғим азиз,
Нуқра сой, фируза осмон, барра ўтлоғим азиз,
Ҳамда мактаб томи узра лола байроғим азиз,
Ҳар замондошим меним-чун дўсту ўртоғим азиз.

Шеър айтсам, онажонимдан келур гўё нидо;
Қишлоғим десам келур она хаёли доимо.
Келса дуч ҳар кекса хотин кўча-кўйларда менга,
Дерман унга: бўл онам то ўлгунимча мутлақо!

ТОК ВА ЕР

Бошлади ток новдасин кесмоққа ногоҳ боғбон,
Оқди токнинг шираси шул дамда кўз ёшисимон.
Ул қадимий онамизнинг кўкси тупроқ сийнаси,
Худди дардмандлар дилидек изтироб этди чунон.
Токи ер остига ток маскан қилиб отди томир,
Ваъдалар берди вафо қилмоққа ерга бир умр.
Навбаҳор оби ҳавоси бирла тупроқ тафтидан —
Яшнади, кирди амалга току новда бирма-бир.

ПОШНА САДОСИ

Боғаро келди қулоғимга садои пошна,
Қалбим ўйнатди оҳанги ҳавои пошна.
Қилди беҳуш, тортти ўзига нидои пошна,
Мен изингни кўрдиму, билдимки, ёрим сен ўзинг.
Изларингдан яшнаер эрди гул каби шаҳру ҳаёт,
Чўлу саҳро, кўлу дарё яшнаер эрди коинот.
Мен гумон қилдим бутун оламга гул ёзди бисот,
Шоду хурсанд бўлдиму, билдимки, ёрим сен ўзинг.
Мунча ҳам зебо бўлибсан қоматинг озод этиб,
Ташлабон кифтинга қирқ кокилни қалбинг шод этиб.
Ранги рўйингдек гўзал атлас кийиш ижод этиб,
Сенга хўб термилдиму, билдимки, ёрим сен ўзинг.
Қай томонга сен қадам қўйдинг бугун, эй дилрабо,
Сайргоҳинг топди зийнат бўлди гулшан мутлақо.
Шул қадар дилдорсан ўзинг, офарин, юз марҳабо,
Гулшанингда гул узиб, билдимки, ёрим сен ўзинг.

БИРОР МАРТА ҲАМ МЕНИ ИМТИҲОН ҚИЛМАГАНИНГДАН АФСУСЛАНАМАН

Ишқимиз карвони бормоқда хатарли йўл билан,

Саъдий

Билсанг мени бурундан фикримни, э биродар,
Осон тирикчиликдан қочмоқ эдим муқаррар.
Чақмоққа ўхшаб урсам ҳар бир булутга наштар,
Тош бағридан гиёҳдек унсам бериб жилолар.
Тинмай шалола янглиғ тоғдан қуйилсам аксар.
Дердимки, жилғаларда янгроқ садо берай ман,
Ҳар ёққа томчиларни ўздан отиб турай ман.
Ул кунки мен юзингга айлар эдим назора,
Дердимки, кўкдан олиб юлдузни ошкора,
Топсам қулоқларингга балдоқ қилишга чора,
Бўлса агар юрагим ишқингда пора-пора,
Исбот этар эдим мен меҳру садоқатимни,
Бошдан-оёқ ўзимни сенга итоатимни.
Ишқ ибтидоси мушкул бўлмоқни истар эрдим,
Дил сабру тоқат этмай, жўш урса турмаса жим,
Қирғоққа мисли тўлқин урса бошини кўнглим,
Бир қуш каби питирлаб қон ичра ётса ёким,
Қурбони бўлса ишқинг, етса висолга балким,
Бу чин муродим эрди,
Азмим низомим эрди,
Оҳим бир олам эрди.
Афсус мени бирор йўл сен қилмадинг синёв ҳам,
Сенга тилим узунроқ бўлгайди бўлса ҳамдам,
Номинг билан тўларди дафтарлариму қиссам,
Билсамки ишқ недир, ҳам кимлигимни билсам,
Пучга чиқармайин деб ниятларимни ҳеч ҳам,
Мен ушбу дostonим қилгум ҳамиша такрор,
Айларман ишқ элининг завқин шу бирла бедор.

КАМАЛАК

Емғир тиниб, самога тиру камон чиқибдир.
Байроғи навбаҳорнинг офтобисимон чиқибдир.
Офтоб чарақлаган сўнг покиза томчилардан,
Нам қўндириб юзига қоши камон чиқибдир.
Хўб ранг-барангу дилкаш бўлмиш юзи мунаққаш,
Фонтан мисол гўзаллик ердан равон чиқибдир.
Чўлданки чўлгача ҳам, тоғданки тоққача ҳам,
Ҳинд товуси хиромин айлаб аён чиқибдир.
Бир қуш тузоқдан озод бўлмиш бузиб қафасни,
Олам элида дўстлик рамзисимон чиқибдир.
Соҳилда мавжлар каби юз минг қалбнинг садоси,
Қўшиқларим юракдан бирдан шу он чиқибдир.

МЕНИНГ ДАРЁМ

Олам ўзгарди-ю, сен ўшалдурсан-ўшал,
Чўлларинг ҳам бўлди зебо сен ўшалдурсан-ўшал,
Ой замон забтида, аммо сен ўшалдурсан-ўшал,
Жамолингга боқдим шайдо, сен ўшалдурсан-ўшал.

Осмон бағрингга ҳар бир лаҳза ўз аксин солур,
Порлаган юлдуз жамолинг бирла шўх-шўх ўйнашур,
Бир жаҳон оламини ҳуснинг ўзидан хурсанд қилур,
Ой ярим тунда чиқиб бўйнин чўзиб сенга боқур.

Тез ўтарсан бошни тошларга уриб тоғлараро,
Ҳар тарафга йўртадурсан маст туядурсанми ё
Бошга муштлаб, соч юлиб, тирнаб юзингни мутлақо,
Тоққа муздек томчиларни уфурарсан доимо!

Яшил қирғоғингда тонг отгирса одам яхшидир,
Ёр ила ишқ ўйнашибон бўлса ҳамдам яхшидир,
Майсаларнинг кўксига бош қўйиш ҳам яхшидир,
Ташлаб олам ташвишин дам олса бирдам яхшидир.

Тез эрур шамшир дамидан ҳам сувинг, ўткир, жасур,
Бегуноҳ гўдак кўзининг ёшидан ҳам тозадур,
Ҳам қуёшнинг шуъласидан нури равшанроқ эрур,
Ҳам шамолдан тезу, ҳам учқур кийикдан тез чопур.

Ҳар тараф ўзгарди, ташла бир назар дарёгинам,
Қақшаган чўллар намингдан баҳра олди дам-бадам,
Ҳамроқ бўлдинг доимо сени ҳамроҳим десам,
Кулди шеъримда жамолинг, жилва ҳарна бўлса ҳам.

Жамолингга боқдим ҳардам, ё сен ўшалдурсан-ўшал,
Юзма-юз сенга гапирсам, сен ўшалдурсан-ўшал,
Шеърима солмай қулоқ ҳам, тез ўтарсан ҳар маҳал.

ТОМЧИ-ТОМЧИ ДАРЁ БУЛАДИ

Истадим сокин бир жой, бўлмади,
Дедим, танҳо шеър ёзай, бўлмади.

Бу ёлғизлик дилимни танг қилди,
Шеърим сатрларин беранг қилди.

Назар солдим дилрабо боққа,
Боғ зеб қўшган она тупроққа.

Гоҳо бериб уздим атиргул,
Гўзалликдан яшнади кўнгил.

Гоҳо кўкат узра қўйдим бош,
Гоҳо ёстиқ бўлди тоғда тош.

Гоҳ куйладим дилрабо қўшиқ,
Гоҳ дарёга бўлгандим ошиқ.

Гоҳ диққатни жалб этди китоб,
Гоҳо сўраб, гоҳ бердим жавоб.

Қаердаки яйрабди кўнгил,
Тирикчилик соз экан, билгил.

Гўзал жойинг маъқул тушибди,
Овозинг ҳам баланд учибди.

Қайда дўстлар бўлса жамулжам,
Ижро бўлар аҳду паймон ҳам.

Қаердаки мўл бўлса неъмат,
Уша ерда саботли меҳнат.

Қайда бұлса кўнгил матлаби,
Йўл топасан қўшиқ, куй каби.

Кўнгил меҳри фаввора каби,
Еруғ, нурли сайёра каби.

Томчи-томчи дарё бўлади,
Қатра-қатра дунё бўлади.

ЕРҚИН ЧУҚҚИЛАР

Тоғлар аро юраман, ўртоқ!
Чўққида уй қураман, ўртоқ!

Тоғ оҳуси билан кўчаман,
Бургутлар-ла бирга учаман.

Тоғ бағрида тўш ураман, тўш,
Турли ранглар юрагимга ҳуш.

Яшил ўрмон билан вақтим чоғ,
Уйим деворлари баланд тоғ.

Қуёш шарқдан чиқар сочиб нур,
Байроқ бўлиб тоғ узра мағрур.

Адирларда гашт қилгим келди,
Дарё каби шашт қилгим келди.

Илҳом олиб ҳар шаршарадан,
Қуй тингладим ҳар бир дарадан.

Токи тинглай тоғдан акс садо,
Зора деса: «Фарзандим, кел-о!»

Мавзуингни бир оз ўзгартир,
Улканлигим қилиб кўр тасвир.

Чўққим менинг фалакка етмиш,
Оёгим ер қаърига кетмиш.

Ер юзида ҳеч қандай нарса,
Бошимдаги қордекмас тоза.

Тўфон ўтиб қолса ёнимдан,
Заррача ҳам чўчимам ундан.

Ишқни одам юртдан ўрганган,
Юксакликда менга жўрланган.

Бош устимда юлдуз қандили,
Шуъла сочмоқда Сомон йўли.

Сунъий ой ҳам тарк этмай зинҳор,
Бош устимдан ўтди неча бор.

Ҳосилдор ер бўлди этагим,
Сочилди шод боғдан чечагим.

Қад кўтарди шаҳарлар мендек,
«Осмону фалакка кўтарилиб тик...»

Бир чўққига чиқмоқчи бўлдим,
Лекин бошқасига дуч келдим.

Бир-биридан баланд чўққилар,
Бошқа-бошқа савлат тўкилар.

Ўз-ўзимга дедим:

— Бу даврон,

Айнан бизнинг гўзал Гулистон.

Келажакка сафар қилдик биз,
Чўққилардан ўтдик изма-из.

Машаққатни четлатиб юрдик,
Бахту шараф оламин кўрдик.

Олдда яна мағрур чўққилар,
Улуғвор ва сернур чўққилар.

Олға интил, тоғда юр,
Ўртоқ!

Шўх дарёдек тош, кўпир,
Ўртоқ!

Олға боссанг иш осон бўлар,
Янги чўққи намоён бўлар.

КУЗ

Шон-шуҳрати каттакон бир жаҳон куз,
Ўз номида офир юкли карвон куз,
Қўли баланд,

юзи хандон,

кўзи тўқ,

Этаклари тўла-ю фаровон куз.

Дастурхони ёйиғлиқ турар ерда,
Барча нозу неъмат қулф урар ерда,
Даргоҳига бизни таклиф қилиб у,
Тўю томошалар бўлдиран ерда.

Ерни таъзим билан қилиб эҳтиром,
Қолхозчилар номидан дейман салом,
Сершоҳу серяпроқ дарахтга ўхшаб,
Қуёв ва келиндек олиб яхши ном.

Шарқ томондан кекса деҳқон каби тоғ,
Келтиради тўёналар вақти чоғ:

Олтин баркаш кўтариб бошида у,
Дейди:— Ҳар тонг

ол мендан ҳада бу!

ШУЛ КИФОЯТДИР

Сенга юз қатла айтдимки қулингман,
шул кифоятдир.

Қаломингга, саломингга фидо мен,
шул кифоятдир.

Ёзиб хат, муҳр босдим, қўл қўйиб, сўзсиз дедим
шундай:

— Ҳаётим ҳам, мамотим ҳам ўзингсан,
шул кифоятдир.

Билурсан инки қуллар одатидир шўришу исён,
Кишанни парчалаб, занжиру зиндонни қилур яксон.
Ҳамиша эрксеварлар одатан тоғ чашмаси янглиғ,
Ўўшар, қайнар, чиқар ер қаъридан то борича имкон.
Бироқ мен шундайин қулманки исён қилмагум ҳаргиз,
Сенинг бирлан уришмасман, жудо ҳам бўлмагум ҳаргиз.
Қулишим, йиғлашим ҳам сен билан бирга бўлур ҳар бор,
Агар сен йўқ десанг йўқман, агарда бор десанг, мен бор.
Вафо қилғил дединг, қилдим вафо ман,
шул кифоятдир.

Бу йўлда борлиғим бирлан адоман,
шул кифоятдир.

Агарчи севгида ишқ аҳли турли йўл тутар, лекин
Ўзимга номинг этдим раҳнамо ман,
шул кифоятдир.

ЙУЛ ҒУБОРИ

Келтирибсан бўйла мижгонингда йўлнинг гардини,
Кўзларингда бетиним ул кечаларнинг дардини.
Гўё йўл асносида ташлаб ҳазилни бир томон,
Касб этибдирсан хомушликни, азизим, бегумон.

Йўлда оғуш очмадими сенга ул боди сабо,
Марҳамат, деб қилмадими ё бирор эшик садо.
Ҳеч ишонмасман сени меҳру вафо этса унут,
Сен наҳот меҳру вафонинг кўзидан бўлсанг хато.

Эрди йўлингда ҳамиша барча кўзлар интизор,
Ташрифингдан ушбу кўзлар айлар эрди ифтихор.
Сен қадам то қўймасанг деҳқоннинг эккан донаси
Ердан унмасди, етишган бўлса-да фасли баҳор.

Сен у ўтган кунларингни эй азизим, ёд эт,
Ул узоқ йўл гардини мижгонларингдан сен арит.
Унглаб олгин сен ўзингни, йўл ҳали олдиндадир,
Боқ нурафшон чўққиларга, ҳусни хуш арзандадир.

СЕНИНГ КЎЗИНГ БИЛАН

Кўзларинг файзи туфайли ишқ обрўси баланд,
Шум рақиблар фитнасини кўзларинг қилмас писанд.
Бир нафас ҳам кўзни мендан узмагил эй, дилрабо,
Чунки дўстинг ҳар нигоҳи — яхши фикру яхши панд.

Қилди олмос кўзларинг дил шишасига баски кор,
Турмушимда шодлигу қайғуда бўлди менга ёр.
Кўзларимни бир булутдек қамраб олганда гурур,
Бўлди ўткир кўзларинг чақмоғу даф этди ғубор.

Кўзларим кўзинг билан ҳар лаҳза сўзсиз сўзлашар,
У бўлур огоҳ, қилдек қўзғаса қалбим агар.
Кўрса шаҳло кўзларингни танда қоним жўш урар,
Худди ул майдекки, йиллар кўзада қайнар, жўшар.

Айлагумдир ўзни доим имтиҳон кўзинг билан,
Токи бўлсин дил китоби нурафшон кўзинг билан.
Кўзларимга ноаён эрди менинг нуқсонларим,
Қилдим они ошкоро-ю аён кўзинг билан.

ОФАРИН, ЭЙ ДИЛ!

Офарин, эй дил, биринчи зангни урмабсан ҳануз,
Ўз мақомингда турибсан, қилча юрмабсан ҳануз.
Жумлаи олам ғами бошингда, аммо шодсан,
Ўтда ёнсанг ҳам чидарсан, мисли темир тан ҳануз.

Ёнасан, хўб ёнасан, лекин чиқармайсан тутун,
Даврани шуъланг билан равшан қилурсан бус-бутун.
Сен биринчи синф ўқувчиси каби чопмоқдасан,
Ё ҳаётни ўрганурсанми алифбодан ҳануз.

Сабр қил, дил, токи мен йўллари синчиклаб кезай,
Эртанги кунга шу йўллардан туриб шодон боқай.
Қайтадан мен дилбаримнинг тиззасига бош қўяй,
Гар гуноҳ ҳам бўлса ҳуснига яна бир бор тўяй.

Сабр қил, токи яна вақт тизгинин қўлга олай,
Шул оёғим нақшидан ерга бирор из қолдирай.
Сабр қил, дўст олдида токи узун тунлар бўйи,
Мақсадингни ўз тилинг бирла унга изҳор этай.

Сабр қил, токи боқиб Ернинг жамолига тўяй,
То гулшан атри каби ҳидини бағримга қўяй.
Сабр қил, атрофимизга нур таратсин ҳар саҳар,
Ул гўзал заррин қўёшки, они қурбони бўлай.

Сабр қил,
занг чалмагил,
ҳозир танаффус вақтимас,
Шўх болалар сингари сен шишага берма шикаст.
Сабр қил, нозик дутор торини бехос тирнама,
Урма бош деворига, сийнанг эрур тор бир қафас.

Отни сур, отинг туёғида яшинлар чақнасин,
Отни сур, беихтиёр ер чанги тўзғиб сачрасин.
Отни сур, токи кийиклар биргаликда сакрасин,
Борлигинг тоғ чашмаси бўлсин-да, балқиб қайнасин.

МАҚБАРА ЙЎЛИ

Мусаффо Москва қалбида тарихий Қизил Майдон,
Бу майдондан ўтарда дил ташаккур айтади ҳар он.
Ўтарман Мақбара остонасига ёндошиб ҳар дам,
Умидим шул: унинг посбони бўлсам кошки мен ҳам.
Бу жойда кеча-кундуз посбонлар алмашар, аммо
Дилим истайди: бўлсин посбон, алмашмасин асло.
Держинскийдек Ленинни қўриқлаб турай сергак,
Бўлай Ленин билан бирликда ҳар манзилда мен бешак.
Пионерлар сафи бирлан бўлиб бу ерда мен дамсоз,
Бўлай доҳийни куйлашда пионерларга ҳамовоз.
Юриб бир сафда одамлар билан гулдасталар қўйсам,
Шу гул бўлсин сафарларда ҳамиша менга хуш, ҳамдам.
Ётибдир ушбу қабр узра муаззам, муҳтарам инсон,
Жаҳон аҳли зиёратга келур, гўёки бир уммон.
Бу ерга ҳам яқину, ҳам йироқлардан келур одам,
Ярим асрий мунаввар йўл билан ташлаб қадам шаҳдам.
Ленин бирлан келурлар бирга одамлар зиёратга,
Ленин бирлан яна бирликда қайтарлар элатларга.
Сафар олдида мен ҳам бу зиёратгоҳга келдим,
Ният қилдим жўнаш олдида доҳийга этай таъзим.
Оқар тўлқинланиб дарё каби бу ерга кўп одам,
Умидим ушбу одамлар қаторида турай мен ҳам.
Нечунки ушбу дарё мавжланиб мангу оқар бунда,
Бутун йиллар бўйи ўзгармайин тўлқинланар бунда.
Нечунки Мақбара йўли бутун асрларгадир пайванд,
Нечунки Мақбара йўли бутун наслларгадир пайванд.

БИР НИГОҲ

Қуйма сўз топмоқ йўлида қанчалар қилдим жадал.
Токи қуйма сўз билан дилбарга ёзсам бир ғазал.
Бу ғазал бўлсин муносиб дилбаримнинг номига,
У қуюлсин май қиёми сингари ёр жомига.
Токи тушсин ушбу сўз дилбарга маъқулу писанд,
Маъни-ю санъат, нафосат бобида ғоят баланд.
Дилбаримнинг қоматидек мисраи бўлсин расо,
Ернинг гулгун лабида сўзлари берсин жило.
Анжуманларда эшитдим анча нотикларни мен,
Сўзлари такрор эди, маъно жаҳатдан нотайин.
Сўзларини қуш фараз қилсак, қаноти йўқ эди,
Қулга айланган олов тафти саботи йўқ эди.
Қуйма сўз топмоқ йўлида қанчалар қилдим жадал,
Токи қуйма сўз билан дилбарга ёзсам бир ғазал.
Эй, азизим, сен етиб келдинг, нигоҳ этдинг шу он,
Кўзларинг ўргатди чиндан менга минглаб дoston.
Ишқ аҳлин бир нигоҳинг бирла дилшод айладинг,
Барча шоирларни сўз бобида устод айладинг.
Бир нигоҳинг қанча маънони билишга очди йўл,
Бир нигоҳинг юз муаммони ечишга очди йўл.
Ошиғингман, эй ўзи дилбар, кўзи соҳирнигоҳ,
Дилни мафтун айлади у бир нигоҳу бир нигоҳ.

ШАРҚНИНГ УЧ ГЎЗАЛИ

Сўйлаб берай уч гўзалнинг суратин,
Гўзалликда уч ғазалнинг суратин.

Уч мўъжиза, уч жононнинг суратин,
Уч манзара, уч осмоннинг суратин.

Уч воқеа, уч висолнинг суратин,
Уч гўзаллик, уч иқболнинг суратин.

Уч дутору, уч қўшиқнинг суратин,
Уч дилдору, уч ошиқнинг суратин.

I

Қоронғи тун эди Шарқ аёли-чун,
Хор эди, зор эди ва эди тутқун.

Тим қора чиммати тўсганди кўзин,
Яширин сақларди гулдайин юзин.

Ҳуснсиз бу Шарқда кулмасди баҳор
Ғамли аёлларда бўлмасди қарор.

Бойликка сотилар эди гўзаллик.
Аёллар қомати доимо эгик.

Улкан Шарқ гўёки эди бир қафас,
Тор эди бафуржа олмоққа нафас

Уша замонларда шоир ҳам оч, хор,
Кулиб боқолмаган тупроққа зинҳор!

Ва лекин ёрини айтган гулим деб,
Сарвқомат дилбарни орзу-дилим деб.

Дедики, гунча лаб, қоши ҳилолдир,
Кўзлари оҳу кўз, ўзи иқболдир.

Аммоки юзида пардали аёл —
Кўзини кўрсатмас, гап қотолмас, лол.

Ернинг суратини чизолмасди Шарқ,
Минг кўйда ёнарди, хаёлларга ғарқ!

Октябрь қуёши — бир офтоб бўлди,
Ситамқаш она шарқ нурларга тўлди.

Шарқли аёлларнинг кўзларида нур,
Нур учун, шон учун минг-минг ташаккур.

Энди аёллар ҳам эъзозли, бахтли,
Зулмат енгилди, уй-жойли, тахтли.

Эрларнинг ёнида ҳамдарду, ҳамроҳ,
Хуснда баркамол, тетигу қувноқ.

Тарихда бўлмаган бундай гул замон,
Ҳамма тенг-баробар, яшайди омон!

Тарихда бўлмаган бундай гул аср,
Она тупроқ қувноқ,
Қувноқ ҳар насл!

II

Кўзлар тикилганди мовий осмонга —
Тўлин Ой томонга, Юлдуз томонга.

Ойни атардилар само гўзали,
Унга сиғиндилар эллар азали.

Шарқ эди хаёлчан, эди паришон,
Чирогсиз яшарди заҳматкаш инсон.

Ерни тун зулмати қоплаган чоғда,
Шарқлилар яшади куйиниб, доғда.

Энди-чи, она Шарқ Ойга ошиқдир,
Ой унинг кафтида, сирдош, қўшиқдир.

Ошиқлар ҳамдами эди ойли тун,
Ойдинли кечада ёрига мафтун.

Гар Ойнинг юзини ўраса парда —
Фигони фалаку, қиларди зарда.

Шовқин солардилар томларга чиқиб,
Гўёки пардани йўқотиб, йиқиб.

Ҳатто чалардилар коса, қозонни,
Ойга меҳр тутар бутун осмонни.

Гўё соя билан жанг қилардилар.
Соя аҳволини танг қилардилар.

Ой шунда жилмайиб кўрсатар жамол,
Ойга боқардилар, Ой эди иқбол.

Барча юракларга бағишлар чирой —
Осмон пештоқида осилганча Ой.

Аммо мағрур тутиб қалбларга ўзин —
Фақат тутар эди иккинчи юзин.

Ер Ойнинг ишқида кўкка боқди зор,
Енига чақирди бўлиб интизор.

Бошига кўтарди ташна чиройга,
Фақат билим билан етишди Ойга.

Ойнинг яширинган дилбар юзини,
Дунёнинг умиди ва орзусини —

Октябрь қуёши берди инсонга,
Ой юзин кўрсатди, боқдик осмонга.

Икки гўзали бор она Шарқимиз,
Еру осмонимиз десак, ҳақлимиз.

III

Мовий осмон Ернинг ошиғи бўлди,
Ерга яқин келиб шодликка тўлди.

Ернинг чиройига кўк боқди ташна,
Шуҳрату шонига ҳамроҳу ошна.

Ернинг фарзандлари азиз одамлар,
Осмонга йўл олди, қўйди қадамлар.

Ҳатто юлдузларга берди меҳрини,
Интилар очмоққа унинг сеҳрини.

Ой оддий бир зина одам кафтида —
Қуёш ҳарорати бордир тафтида.

Ердан қуёшгача нур йўли бордир,
Бу йўлни қуришда онг қўли бордир.

Бу она еримиз порлаб туради,
Янги чўққиларга чорлаб туради.

Еримиз кўксида чексиз далалар,
Далалар бағрида баҳор, яллалар.

Еримиз фаровон элларга макон,
Барча гўзаллигу, матонатга кон.

Барча одамларнинг туйғу-ўйи бир,
Мақсад-орзулар бир, қўшиқ-куйи бир.

Ер барча чиройга кўкси тўлуғдир,
Шодликка Ватандир, улкан-улуғдир.

Мовий осмон Ернинг ошиғи бўлди,
Ерга яқин келиб, шодликка тўлди.

Сўради ўзига Ердан бир дилбар,
Айтдики, йўлига тўшарман нур, зар.

Уша дилбар учун очди кенг қучоқ,
Уша дилбар ишқи билан хушчақчақ.

Гўзал Валентина чоғланди шу дам,
Само қучоғига йўл олди илдам.

Менинг назаримда кўк бағри тўлди,
Дилбар қиз узукка ёқут кўз бўлди.

Улкан Октябрнинг ёрқин шуъласи,
Фалакка таралди шод ашуласи.

Шоир уч гўзалга ашъор битмоқда,
Сомон йўли билан сафар этмоқда!

ҲАСАН АРАВАКАШ

Поэма

I

— Мешкопчи, пўшти!
Йўл бер, халойиқ!
Орқангга ҳам қараб қўй, новвой!
Эшагингни лойдан торт тезроқ,
Сен — варзоблик¹ ўтинфуруш, ҳой!

Шовқин-сурон кўтариб шундай,
Одамларга тинмай ҳайқириб,
Ҳайдаб қўқон аравасини,
Бизнинг Ҳасан келди бақириб;
Бозор ичи лой-ботқоқлардан,
Чойхоналар ёнидан ўтиб,
Тор кўчада, пастак деворлар
Муюшида минг азоб ютиб.

Дарёдан тош ташиб келади,
Янги бино, уй қуриш учун,
Ёки сарой, ёки девор, йўл,
Ёки бирор бошқа иш учун.

¹ Варзоб — Душанба ёнидаги тоғлик район.

Ғижирлайди қўқон арава.
От бўйнида попук, кўнғироқ...
Ўз касбини севади Ҳасан,
Йўл босади доим шод-қувноқ.

У вақтлар бизнинг Душанба
Аҳолиси кам қишлоқ эди.
Кўп йиллардан бери ҳаётдан
Кетда қолган бир пучмоқ эди.

Бу қишлоқнинг эзилган халқи,
Қақроқ дашту чўли бор эди.
Тепасида ўтдай ёндириб,
Ёз қуёши шуъладор эди.

Якка-дукка чинорларининг
Соясида олар эдик дам,
Ҳордигимиз чиқарар эди
Бунда эсган салқин еллар ҳам.

Киши ўша оғир йилларда
Тинчиб роҳат қилмас эди ҳеч.
Кун ўтишин ва хатарли тун
Қелишини билмас эди ҳеч.

Еш давлатга қиларди таҳдид
Разил ёвлар ичдан ва четдан.
Халқимизни авраб-алдарди
Шайху мулла мазор, мачитда.

Коммунистлар кўтариб қурол,
Мамлакатни қўриқлардилар.
Қамбағаллар кеча-ю кундуз
Меҳр билан иш қилардилар.

Мақсадлари — шу хароб юртни
Кўркам, обод қилмоқлик эди.
Асоратдан ва жаҳолатдан
Элни озод қилмоқлик эди.

У вақтлар биз интернатда
Жон сақлардик, таълим олардик.
Тожик етим болаларидан
Энг биринчи пионер эдик.

Уша ерда биринчи савод —
Китобини ўқиб ёд этдик.
Алифбедан Ленин бобонинг
Васиятин, сўзин эшитдик.

Ноғорада биринчи марта
Юриш маршин чалиб ўтган биз.
Қўшиғимиз билан халқимиз
Қалбига завқ солиб ўтган биз.

Энг биринчи қизил галстук
Кўксимизга берди зеб-зийнат.
Пионерлик ваъда, қасами
Бизга бўлди шараф, фазилат.

Янги марказ — Душанбамизни
Севгучи ёш бахтиёр эдик.
Давлатимиз ҳамма ишига
Ердамчилар — дастёр эдик,

Шаҳарнинг кўй-кўчаларини
Тозалардик балчиқдан, хасдан.
Ҳовлиларни тартибга солиб,
Ишлар эдик сира тинмасдан.

Ҳар бир янги бинога севиб
Биринчи гишт қўйган биз эдик.
Таълим олиб коммунистлардан,
Халқимизни суйган биз эдик.

* * *

Тақирлатиб тор кўчаларни,
Аравалар қишлоққа қайтди,
От туёғи дукура-дукур,
Қишлоқ тўлиб кетди шом пайти.

Қишнинг сўнги кунлари эди,
Ҳаводан сел қуйилган эди,
Қор ҳам анча бўралаб уриб,
Тор эшиклар ювилган эди.

Кўчаларда отлар, эшаклар
Белигача лойга заб ботди,
Пиёдалар ҳолини қўйинг,
Қанчалари тийганиб кетди.

Араванинг филдирагидан
Ҳар томонга сачрар эди лой,
Одамларнинг юзи, кўзига
Елишарди худди қорамой.

Етиб келди арава ҳайдаб,
Қовоқлари солинган Ҳасан:
— Дарвозани очсанг-чи тезроқ!
Отим ҳорди ем бер!
— Жон билан.

— Нима бало бўлди бугун-а,
Ҳеч бир ишим авжга минмади,

Эрталабдан то кечга қадар,
На ёмғиру на қор тинмади.

Давра қуриб аравакашлар
Чақчақлашиб суҳбат қурарди,
Зўр гулханнинг алангасидан
Катта айвон ёриб турарди.

Ҳасан келди гулхан ёнига,
Қўл узатди олов тафтига,
Бир пиёла аччиқ чой олди
Музлаб қолган ғўдир кафтига.

Қора қумғон гулхан ёнида
Вағир-вағир қайнаб турарди,
Кимдир сўзлар, аравакашлар
Диққат билан қулоқ соларди.

Суҳбатдошлар кўз олдин қоплаб
Тутаб ётар ўртада чилим.
Чой қуювчи навбатма-навбат
Пиёлани узатарди жим.

Ҳасанга чой узатган деди:
— Буни ичгил, бечора ошнам.
Одамлардан четлаб юрибсан.
Ёлғизликдан чекасан алам.

Дўст-душманни таниб ол, йигит,
Ҳаддан ортиқ гердайиб кетма.
Одамлардан қочган одаммас,
Мағрурланиб бурилма четга.

Биз ҳам одам — аравакашлар
Бир оила, қавму қариндош.

Билиб қўйки, қора кунларда
Ҳар биримиз йўлдош, қайғудош.

Ҳар нарсани топиб бўлади,
Аммо дўстни топиш кўп қийин,
Юз сўмингмас, юз дўстинг бўлсин,
Очиқ юзли бўл бундан кейин.

Наша чекиб бир аравакаш,
Қўзларини сузарди хунук.
Дерди:
— Жонни куйдирма бунча,
Билиб қўй, кўп гап эшакка юк.

Ҳа, «бузоқнинг ёлғиз чопгани —
Сомонхонагача» шуни бил.
Гердаишлик — хомлик белгиси...
Бу гапларга доим амал қил.

Мамлакатнинг бутун юкини
Якка ўзинг ташиб бермайсан,
Катта-кичик олдида, билки,
Танҳо юриб, кўкрак кермайсан.

Чучварани хом санаяпсан,
Қулоғингга пахта тиқмагин.
Кўп пушаймон қиласан бир кун,
Кўпчиликдан четга чиқмагин!

— Тилим қисиқ эмас-ку сендан,
Сен ўзингни тутмагин катта!
Не кўргулик кўрсатди Ҳасан,
Е қилдими нонинг яримта?

Ўз йўлида юрсин ҳар киши,
Этагимга осилма жуда.
Нима бўпти — мен камбағалга
Шундай отни буюрса худо?

Бу от ҳормас, асл зотли от.
Баҳоси йўқ бу отнинг, ошна!
Не қиласан менга осилиб,
Алам қилса, қалампир чайна!

Чакмонини елкага солиб,
Ҳасан деди:— Тонг отди, турсак,
Еқалашиб қоламиз энди,
Гапни яна чўзиб ўтирсак.

* * *

Соя-салқин чинор остида
Янги сарой гавжумдир ҳар кеч,
Қатор-қатор оту арава
Тизилади, аримайди ҳеч.

Қизиқ замон эди у замон,
Топганимиз арава эди.
Шу арава бизга қадрдон,
Кучимизга баравар эди.

Шу сабабдан аравакашнинг
Номи элда кўп машҳур эди,
Араваси билан Ҳасан ҳам
Кўп гердайган ва мағрур эди.

Бутун Ҳисор водийсида у
Ҳасан отбоз деб олмишди ном.

Довонлардан ошиб ўтарди
Ва йўлида этарди давом.

Юк келтирмоқ учун у ойлаб
Йўл босарди кеча-ю кундуз,
Гоҳ керосин, гоҳ фугурт, гоҳи
Келтирарди юртга оппоқ туз.

Изғиринлар, гармселларни
Писанд қилмай йўл босарди у.
«Мард ҳар доим мард бўлсин-да» деб,
Қимирларди, қир ошарди у.

Узун мўйлов доим буралган,
Усти боши гарду қора қум.
Чапанича тўн елкасида,
Чеҳрасида — мағрур табассум.

Мағрурланса арзирди, чунки
Оти шамол каби тез эди.
Аравага қўшиб саманни,
Кунлаб, ойлаб юртни кезарди.

Ҳей, саман той бундоқ бўлипти,
Қани, етиб кўрсин бирор от,
Лочинларни ортда қолдирар,
Шамол қанот, қалдирғоч қанот.

Отга миниб йўлга чиққанда,
Чекинади довуллар, еллар!
Қадам босса тор дараларда
Очилади унга кенг йўллар.

Муҳаббати ошиб кетганда,
От сағрини силаб қўйса бир,
Гўё ою қуёшга томон
Қўл чўздим, деб қилади фикр.

Зотли оту қўқон арава,
Эгнидаги сарғайган чакмон,
Бир боши-ю икки қулоғи —
Шу давлатга мағрурди Ҳасан.

Танҳо яшаш ҳар нарсадан ҳам
Яхшироқ, деб қиларди хаёл.
Уй-рўзғорнинг ғамини емай,
Аравани ҳайдар бемалол.

Қайси жойга бормоқ истаса,
Ҳеч кимсадан сўрамас-нетмас.
Етар, турар истаган ерда,
Бирор кимса уни ранжитмас.

Аmmo ўзи бўйдоқ бўлса ҳам,
Яхши кўрар тўйда елмоқни.
Аравани гулдай безатиб,
Қелинларни олиб келмоқни.

Қулоқ солар ёқимли куйга,
Қандай яхши қизларнинг рақси.
Пояндозлар ёзилар уйга,
Чеҳраларда гулханлар акси...

Яхши кўрар Ҳасан даврада
Қиз тилидан ғазал тинглашни,
Сочилади қанд-қурс, тангалар,
Ана, кўринг ур-сур, талашни!..

Бир кун хабар келди тўйга деб,
Ҳасанга жон кирди шу чоқда.
Башанг бўлиб югурди йигит,
Тунаб қолди Ҳасан у ёқда.

Ўша кеча тўй авжга минди,
Саҳаргача чўзилди базм.
Ноғоралар, карнай-сурнайлар
Тонг отгунча тинмади бир зум,

Йигитларнинг ўйини қизиб,
Қизчалар ҳам келиб қўшилди:
Бўйдоқларнинг кўнглини эзиб,
Тонг отгунча «ёр-ёр» эшилди,

Балки бизнинг Ҳасан кўнглини
Қўшиқчи қиз гулгун этгандир,
Қалби жўшқин, кўзлари хумор
Уни бутун мафтун этгандир?

Бошқалардан яшириб, аста
Унга боқди қизча дам-бадам,
Ноз устига нозлар қилди-да,
Қаҳ-қаҳ отиб кулди у санам.

Тонг отгунча бизнинг Ҳасан ҳам
Узолмади ундан кўзини.
Елғизлиги қилди-да алам,
Ўксук сизди йигит ўзини.

Ана ўша ёрнинг сурати
Юрагига босди нақшини,
Оромини йўқотди йигит;
Ахир танҳо яшаш яхшими?

Офтоб чиққач, ҳоли паришон,
Пайдо бўлди саройда Ҳасан:
Кўз олдида ўша қиз ҳамон,
Шўхликларин эслар дафъатан...

* * *

Билим олиш сувдек, ҳаводек
Зарурлигин ҳар ким ҳам туйди.
Давлатимиз фарзандларига
Фан эшигин кенг очиб қўйди,

Кунлардан бир кун қўлимизга
Тутқазилди бахт йўлланмаси.
Кутар эди бизни Тошкентда
Кўпдан буён фан хазинаси.

— Термизгача элтиб қўйинг,— деб,
Биз илтимос қилдик Ҳасанга.
Соғ-саломат биз етиб борсак,
Чиқиб олсак, дердик — вагонга.

Эрталабдан кечгача Ҳасан
Ювиб-тараб, отини боқди.
Ғамлаб олди ем-хашагини,
Йўлга янги тақа ҳам қоқди.

Аравага тушиб уч киши
Жўнаб кетдик Термизга томон.
Донги чиққан бу саман отни
Узоқ йўлда қилдик имтиҳон.

Бизлар билан ҳамсафар эди
Иван Кузьмич деган бир доктор,

Элимизнинг қадрдони у,
Уни яхши танийди Ҳисор.

Похол солиб, пичан-хас тўшаб,
Тайёрлардик докторга жойни.
Шундан кейин бошини бурди
Бизнинг Ҳасан шўх самантойнинг.

Кечки салқин билан борардик,
Гижирларди арава йўлда.
Том-туйнукдан қараб қоларди
Қанча кўзлар ўнгда ва сўлда.

Том бошида тик турган бир қиз
Узмас эди Ҳасандан кўзин,
Араванинг қўнғироғидан
Ажратиб бўлмас кулгусин...

Том бошидан ўша гулжамол
Ҳасанга бир қизил гул отди.
Тошдай қаттиқ кўнгилни дарҳол
Шу нозик гул ёмон қўзғатди.

Ҳасан томга ялт этиб боқди,
Деди: «Тўйда кўргандим шекил.
Оғайнилар, қизлар кўп шўх-да,
Улар билан ўйнашмоқ мушкул!»

* * *

Ёз фаслининг салқин тунлари
Йўловчига бағишлар роҳат,
Одамлар ҳам, отлар ҳам яйраб,
Нафас олар, ошар куч-ғайрат.

Тун еллари тоғу тошлардан
Гул ҳидларин келтириб сочар,
Далаларда, тоғ этагида
Чирчираклар кўнгилни очар.

Бундай тунда кўкка бўй чўзиб
Ором олар ҳатто дарахт ҳам,
Ғижирлайди арава, йўлда
От бир зайл ташлайди қадам.

Утар эдик тор даралардан,
Қамишзорлар ёнидан аста,
Утар эдик тошлоқ жарлардан,
Шилдирарди шўх дарё пастда.

Тоғ кетидан келади зўр тоғ,
Дарёдан сўнг келади дарё,
Адирдан сўнг адир кўринур,
Йўл кетидан йўл... кенг бу дунё!

Орта қолди Варзоб дарёси,
Кўздан ғойиб бўлди Харангон,
Ҳисордаги зулм қалъаси
Ойли тунда бўлди намоён.

Яқинда у золим ҳокимни
Бу қалъадан қувди элимиз.
Озодликнинг нурли байроғин
Шунда баланд тикди элимиз.

Эсимдадир, яқиндагина
Шу йўлларда юриб ҳорганим.
Қоратоғдан Душанбагача
Оёқ яланг, яёв борганим.

Араванинг чап ғилдираги
Бир тошга «тақ» урилди бехос.
Мизғиган чол чўчиб уйғонди.
Ҳасанвойни койиди бир оз.

— Буни Ҳисор дейдилар ахир,
Бу ботқоқлик — тургани безгак.
Йиллар бўйи аҳволи оғир,
Азоб чекди одамлар бирдак.

Безгак нима, яна қанча дард —
Қасалликлар тепади белга.
Тезроқ дори-дармонлар топиб,
Ердам қилиш керак бу элга.

Москвага бориб айтаман,
Келтираман дору дармонни.
Таъминламоқ керак шифокор
Докторлар-ла Тожикистонни.

Менинг умрим оз қолди, аммо
Безгак умри бундан ҳам калта.
Фаннинг катта тажрибасини
Ишга солмоқ керак, албатта.

Ҳасан кафтга тўлғазиб носни —
Тил остига отиб, деди:— Чу!
Оғир йўлдан кўзни узмасдан,
Саман тойни ҳайдаб борар у.

Дам отини мақтаб кетади,
Дам ҳикоя сўзлаб кетади,
Дам янгратиб қўшиқ айтади,
Дам хиргойи бизни элтади.

Ҳасан дейди:— «Бу саман отим,
Сизга айтсам, бирам вафодор,
Бошимга бир мусибат тушса,
Енгинамда доим мададкор,

Шу отгинам, шу самангинам
Жаҳон ичра якка-ягона,
Рустам Достон минган Рахшдан —
Қолган сўнгги нусха-нишона.

Бойга қарол бўлган вақтимда
Бу кичкина бир тойча эди,
Уз қўлимда парвариш қилдим,
Мана, чопқир саман от бўлди.

Шинаванда ҳар бир чавандоз
Кўз олмайди, бағрин эзади.
Буни қўлга туширмақ учун,
Эҳ-ҳе, қанча ҳийла тузади.

Босмачилар босганда бир кун
Бой отимни ваъда қилганмиш.
Эшитдимۇ қутқармоқ учун
Зир югурдим, ёндирди ташвиш.

Ярим тунда аста бордимۇ
Таваккал деб миндим жонворга,
Қамчи уриб, бошини қўйдим,
Тонгда етиб келдим Ҳисорга.

Неча йиллик оғир меҳнатим
Ҳақи учун шу бўлди насиб.
Тўрт йилдирки, аравакашлик
Менга бўлди олижаноб касб».

От тўқиниб кетди, «Жонвор!» деб,
Давом этди сўзида Ҳасан,
Тонг отарди, лола ранг шафақ
Ярқиради тоғда дафъатан.

Юксак Ҳисор чўққиларини
Қуёш нури ёритди бутун.
Кўп уйларнинг мўриларида
Қўкка чиқди ингичка тутун.

Товуқлар дон ва сув кўйида
Дарахтлардан тушар «қа-қа» лаб.
Шўх болалар қуралай кўзин
Оча бошлар аста уқалаб.

Кечагина Совет давлати
Бизга очди янги жаҳонни.
Адолатли Декрети билан
Бахтли қилди барча деҳқонни.

Диёримиз батраклари ҳам
Деҳқончилик фаслидан мамнун.
Ўз ерига биринчи марта
Ўзи учун элмакда дон-дун.

Парча-парча кўк далаларни
Қуроқ палос, деб айтса бўлар.
Аммо халқнинг бахт-китобида
Зарҳал хатдай гўзалдир булар.

Ана, тоғлар аро тор дара,
Бу — баҳаво, салқин Қоратоғ,
Баҳор келиб, унинг бағридан
Кўтарилди асрий алам-доғ.

Қадимлардан машҳурдир бу ер
Атр ҳидли меваси билан,
Арчазори, ёнғоқзорлари,
Узумлари, пистаси билан.

Зилол сувли қайнар булоқлар
Биллур ойна каби ярқирар,
Қакликлари маст бўлиб сайраб,
Томошага сизни чақирар.

Мен шу ерда ва шу осмон ранг
Шўх дарёнинг бўйида ўсдим,
Томи пастак, остонаси тош,
Эшиги йўқ уйида ўсдим,

Шу дарада биринчи марта
Таниб олдим рус қардошимни,
Қизил қўшин, жонкуяр солдат
Силагандир менинг бошимни.

Шу дарада биринчи марта
Рус ҳарфини машқ қилдим мен ҳам,
Кенг маъноли «адолат» сўзин
Юрагимга жойладим маҳкам.

Чойхона бор ариқ бўйида —
Мусофирлар учун бир маскан,
Етиб келгач худди шу жойга,
Аравани тўхтатди Ҳасан.

Шу роҳатбахш ариқ бўйида
Биз дам олдик, ухлаб ҳам турдик.
Кечки салқин тушар пайтгача
Арава-ла ёнма-ён юрдик.

Ғарбдан тўзон тўзғиди бирдан,
Осмонга тик чирмашди гирдоб,
Орқасидан тутун бурқситиб,
Келар эди битта уй шу топ.

Бу тез юрар мўъжизали уй
Шамол каби келиб, тек қолди.
Емиш учун сомон, арпамас,
Озгина сув ва бензин олди.

Қишлоқдаги катта ва кичик
Парвонадай ўради уни.
Ҳайрон қолиб, лабини тишлаб,
Ҳамма ушлаб кўради уни.

Бу тоғларда илк юк машина,
Элни солиб ҳайратга у чоқ,
Келган эди мушкулкушоддай,
Москвадан йўл босиб узоқ.

Ақлу ҳуши учган Ҳасанвой
Ўз жойида ўлтиролмаё тек,
Араваси билан машина —
Уртасида худди мокидек.

Кўзойнакни тақди-да Кузьмич,
Деди:— Бунга бўлманглар ҳайрон!
Келаверар турли техника
Бундан кейин Кўҳистон томон.

Кундуз тугаб, кирди оқшом ҳам,
Тўрт атрофга соя солди тун.
Уртоқларим тўпланди шу дам
Мени йўлга узатмоқ учун.

Тенгдошларим — ҳамқишлоқларим
Мени яхши кўрувчилардир,
Ватанимнинг умид-армони,
Янги ҳаёт қурувчилардир.

Мен ўз ота уйимдан узоқ
Яшаб қолдим илму фан учун,
Аммо доим дилда сақладим
Фарзандликнинг муқаддас бурчин.

Қишлоғимнинг дарёси олис,
Аммо доим ўйим-орзумда,
Таним яйраб, суягим қотган
Унинг зилол, ўйноқ сувида.

Чўққи узра кўтарилди ой,
Дараларни ёритди нури,
Тоғ дарага соя ташлади,
Дилда тўлди оқшом шуури.

Филдираклар айланар тинмай,
Пасту баланд йўлда гижирлар,
Бир меъёрда интилиб, тинмай
Қадам босар саман гижинглаб.

Шўх ирмоқлар ойдин кечада
Кўринади сут каби оппоқ,
Қалам билан бу манзарани
Тасвир қилиш қийиндир бироқ.

Кенг далалар, яшил водийлар
Шу сувлардан баҳра олади,
Ҳур инсонлар бахтли турмушда
Йилдан-йилга кучга тўлади.

Аммо Ҳасан бошини эгган.
Орқасига боқмайди асло,
Қоратоғдан бир нима теккан,
Нималиги катта муаммо.

Машинага рашки келдими?
Эсладим тўй кечасини?
Унга қизил гул отган дилбар
Ўртайдим ёш сийнасини?

Балки ўша нафис гул ҳиди
Димоғидан кетмаган ҳали,
Балки ўйлар кўришар чоғин,
Кутармикан уни гўзали?

Далда бериш учун Ҳасанга
Ишқ куйини айтиб юбордик,
Қўшиғимиз билан йигитнинг
Юрагида дард қўзғатардик.

— «Ҳа...— деди у.— Бўйдоқ яшамоқ
Мендекларга унча осонмас,
Оилани бошқариш бироқ
Бўйдоқликдан енгилроқ эмас!..

Тўғри, ҳатто кабуларлар ҳам
Жуфт учади кўм-кўк осмонда,
Аммо яйраб ўйинчи каптар
Парвоз этар танҳо бир ёнда.

Хом сут ичган кишиларгина
Бир эмас, бир қўлга тушади,
Икки оғиз ширин сўз учун
Йўқотади ақлу ҳушини.

Бирор жойда хумор кўзли қиз
Гап ташласа, дилни қилса ов,
Уша жонон томонга учар
Юрак қиндан кўзгалиб дарров.

Аммо ҳозир замонлар нотинч,
Ортиқчадир ҳали ишқ-ҳавас,
Ҳозир, ука, мен учун фақат
Шу арава, шу от бўлса, бас.

Ҳар сафарга чиқар вақтимда
Жонни қўлга оламан ахир,
Мен етимча, ёшлик чоғимда
Истамайман ўлишни тақир.

Бир куни чой, қандларни ортиб
Йўлга чиққан эдим Термиздан,
Денов билан Регар йўлида
Босмачилар тушди изимдан.

Қулоғини динг қилиб отим
Тақ тўхтади, қаради ҳар ён,
Бу зийрагим бирор балони
Сезди дея мен қилдим гумон.

Буни қаранг, сал вақт ўтмай
Босмачилар босди қазодай.
Тўғри келган жойимга уриб,
Қийнадилар роса азоблаб.

Қонга ботиб, йиқилдим ерга,
Ҳушим кетди ва тинди кўзим.
У ёғини билмайман, кейин
Кўзни очсам, ётардим ўзим...

Саманим йўқ, арава бўм-бўш,
Қўлим боғлиқ, жағга қон тўлган.
Отимни ҳам, чой, қандларни ҳам
Душман олиб, равона бўлган.

Тонготарда етиб келишди
Менга таниш аравакашлар,
Мен, қаноти синган дўстини
Олиб кетди ўша қардошлар...»

Гап шу жойга етган эдики,
Қасддан савол бердим, соз эди:
«Нега яна якка юрасиз
Ўша оғир сабоқ озмиди?»

Деди: «Қизиқ бола экансан,
Нега юрай биров ортидан?
Ахир, менинг бу учар отим
Чиққан эмас улар зотидан.

Ўзи якка, қанотин ёзиб
Паҳлавондай яйраб юради,
Тоғ устидан, чўллар бағридан
Йўл очишни яхши кўради

Бегона от учраса агар,
Отим кишнар, осмонга ирғиб,
Шу сабабдан аравакашлар
Йўл беради, отимдан қўрқиб.

Бу саманни ўша кун мендан
Босмачилар ажратган чоғда,
Ўзларига ром қилолмасдан,
Алам ичра қолишган доғда.

Учар қашқам, вафоли саман
Етиб келди, икки кун ўтмай.
Терга ботиб, пишқириб келди,
Туrolмадим кўзидан ўпмай.

Содиқ қашқам оғир кунларда
Чиқмайди ҳеч менинг йўлимдан,
Агар миниб олсам устига,
Ҳей, қўрқмайман ҳатто ўлимдан...»

Шу вақтда ҳикоя битди,
Эшитилди мотор овози,
Етиб келди ўзи юрар уй,
Шуъла сочиб машъала кўзи.

Душанбадан олиб келишим
Керак эди анча юк, одам.
Уйладим: «Эй, кўтарса керак,
Унга ортсам ҳатто тоғни ҳам».

Ўзи юрар уй кўтарган чанг
Аравани, бизни ўради.
Аламига чидолмай Ҳасан,
Аямасдан отни уради.

Ҳасанвойнинг мақталган оти
Уялтириб, ташвишга солди.
Кўзи ўйнаб, қўрқиб, қалтираб,
Машинадан орқада қолди.

Бир оздан сўнг нима бўлди-ю
Тўхтаб қолди машина йўлда,
Руҳи тушган Ҳасан қайтадан
Тирилди-ю керилди жуда.

Аравани тез ҳайдаб, Ҳасан
Ўтиб кетди у машинадан.
Гўё боқар эди отига
Бутун дунё зўр ҳайрат билан.

Орқасига қарамай, Ҳасан
Савалайди отнинг сағрини,
Аравада ўтирганларнинг
Чайқалтирар ичи-бағрини.

Ойнак синиб, Иван Кузьмичнинг
Кайфи учиб, ўтирар маъюс:
— Кўзойнаксиз жуда ҳам қийин,
Яхши ойнак эди, кўп афсус.

Ҳасан гапга қулоқ солмасдан,
Отни ҳайдар у тутаққандай,
Силкитади вужудимизни
Худди тоғда ёнғоқ қоққандай.

Аммо бу шавқ узоқ бормади,
Ўтиб кетди машина яна,
Қолиб кетдик чангларга ботиб
Қатта чўлда ўзимизгина.

Етти куну етти кечада
Етиб келдик роса эзилиб.
Стансада қатор вагонлар
Турар эди изда тизилиб.

Паровознинг қора тутуни,
Ҳайбатини кўрдик ниҳоят.
Бизлар билан хайрлашаркан,
Ҳасан яна айтди ҳикоят:

— Мана шу жой — Термиз шаҳари,
Йўлимизнинг сўнги нуқтаси.
Шу манзилга келиб қўнади
Аравакаш аҳли барчаси.

Мулла бўлиб қайтинг Тошкентдан,
Сизни кутиб олайин тагин,
Термиз йўли бизга қадрдон,
Биз биламиз унинг ҳар ёгин.

Докторимиз қувониб жуда,
Деди:— Шукур, бундан қутулдик.
Арава-ю йўл азобидан
Аҳволимиз ярим ўликдек.

Бу шаҳардан поездлар борар
Тўғри улуғ Москва томон.
Темир йўлда мамлакат бўйлаб
Қанча узоқ юрсанг ҳам осон,

II

Билим кони, фан қучоғида
Ўтиб кетди ойлар ва йиллар.
Ватан учун хизмат қилишга
Бел боғладик, ошиқди диллар.

Қалбимизда ҳавас қайнади,
Жўнаб кетдик Тожикистонга,
Ўйлар эдик: бахтли келажак
Гулин эксак янги бўстонга.

Самарқанддан, Бухородан ҳам
Ўтиб кетдик поездда шодмон.

Деразамиз ортида улкан —
Амударё бўлди намоён.

Қумлар тўзғиб дарё устида,
Қоришади тўполон елга,
Урар эди тўзон ўзини
Дам у соҳил, дам бу соҳилга.

Бу зарарли кўчма қумларнинг
Умри унча бормас узоққа,
Уни халқлар, Совет давлати
Илантирар тездан тузоққа.

Шундай бўлди, ўзгарди бутун
Соҳилимиз ва об-ҳаво,
Еримизнинг, ҳосилимизнинг
Талабига бўйсунди дарё.

Эсимиздан чиқди ўтмишнинг
Улим қасри, зиндон ва занжир,
Революция шамоли билан
Қумдай кўчиб, йўқ бўлди амир.

Йўл босардим ўзбек элининг
Ўлкасига муҳаббат билан,
Куйлар эдим — тожик шоири
Қардошликни қувноқ байт билан.

Борар эдик ҳамсоя қардош
Ўзбекистон — боғу бўстонда.
Машҳур тоғлар силсилаларин
Айланиб ҳам ўтдик бир онда.

Бизга яна кўринди Термиз,
Аравалар турадиган жой —
Эсимизга тушди ошнамиз —
Саманига ошиқ Ҳасанвой.

Бу қадимий шаҳарда аммо
На Ҳасан бор, на таронаси,
На арава, на карвонсарой,
На саманнинг бир нишонаси.

Душанбадай шаҳримга қадар
Халқ темир йўл қурибди кўркам,
Бахт макони — Россия билан
Боғланибди мангуга ўлкам.

Россиянинг иссиқ қўйнида
Халқлар яшар бахтиёр, хурсанд,
Россиянинг меҳри туфайли
Кўтарилди бошимиз баланд.

Россия то дунё тургунча
Бағишлайди халқларга иқбол,
Бағишлайди янги саодат.
Янги зафар, порлоқ истиқбол.

Тожикларнинг пойтахтига
Мен шу чаман, шу йўлдан келдим.
Янги обод ўлкамиз бўйлаб,
Тонг шамоли сингари елдим.

Ана шунда менга кенг очди
Қучоғини ажойиб Ҳисор.
Баҳри дилим чунон қулф урди,
Юртим билан қилдим ифтихор.

Қамишзорлар ўрнида энди
Пахтазорлар яшнаб ётипти.
Поёни йўқ галлакорликлар
Денгиз каби тўлқин отипти.

Шивалайди ёмғир оҳиста,
Экинларнинг шохи эгилар.
Баҳор вақти тоғлардан пастда
Ерга гўё гавҳар тўкилар.

Қуйруғининг салмоғи билан
Яйловларда кезар қанча қўй,
Қадам босиб улар изидан,
Чўпон чалар найда майин куй.

Буғдой ранг бир ёш тракторчи
Шудгор қилар кўриқ ерини,
Билганича куйлар чин қалбдан
Аллақайси шоир шеърини.

Қора тупроқ ер тепасида
Бургут сузиб, қанотин қоқар
Виқор билан унинг кўзлари
Бу ям-яшил водийга боқар.

Етти кунлик арава йўлин
Босиб ўтдик олти соатда,
Араванинг бору йўқлиги
Хаёлга ҳам келмас албатта.

Шамол каби тез ўтар эдик
Қишлоқлардан ва боғлардан шод.
Кўм-кўк водий нариёғида
Жилваланди Душанбаобод...

* * *

Азиз шаҳар — янги шаҳар бу.
Кўз тўймайди қанча боқсанг ҳам,
Ҳалигача дoston, куйларда
Уни тасвир этмаган қалам.

Неча йилни ўтказиб, гўзал
Шаҳримга қайтдим мен буғун.
Қадам қўйдим остонасига,
Ҳаётимни бағишлаш учун.

Мени олиб иссиқ қўйнига,
Пойтахтим асрасин ҳар чоқ.
Меҳрибонлик, ғамхўрлик қилсин,
Кетказмасин кўзидан узоқ.

Узи доим хизмат буюрсин,
Қуролимдир қалам ва китоб.
Фарзандига берган уйига
Шуъла сочиб турсин офтоб.

Шундай орзу билан шаҳарнинг
Эгасидай кerdим кўкракни.
Биоларга қараб, сайр қилиб,
Кезиб чиқдим ҳамма бурчакни.

Бу шаҳарда гуллаб илму фан,
Корхоналар кўтарибди қад.
Истеъдодли ижодкор халқи
Меҳнат қилиб, яшайди хурсанд.

Баланд бино деразалари
Кўчаларга шуъла сочади,
Обод боғлар нашъаси билан
Одамларнинг баҳрин очади.

Театрдан эшитилади
Тожиқ қизин қўшиғи, сози,
Халқни зафар билан табриклаб,
Жаранглайди гудок овози.

Қайси ёққа ташласак назар,
Янги ҳаёт кўринар кўркам.
Ҳар қадамда, ҳар бир лавҳада
Акс этади яшарган ўлкам.

Ҳа, айтганча, қадим чинорлар
Жойидами, бормикан ҳали?
Ҳасан турган карвонсаройдан
Қолдимикан асар ақалли?

Эй чинорлар, азим чинорлар,
Яшарибсиз, рангга тўлибсиз.
Қомати тик, қадим чинорлар,
Янги боғда гўзал бўлибсиз.

Аmmo ўтмиш унутилмайди,
У ҳамиша этади огоҳ.
Эҳ, чинорлар, ёш авлодларга
Сизлар зулмдан жонли бир гувоҳ.

Чолларнинг остида фақат
Қолипти бир араваю от,
Эл кўзига у қашшоқликдан —
Гўё асар, гўё хотирот.

Иван Кузьмич ҳаяжонланиб,
Ўтиб қолди кўчадан шу он.
Ўтиб қолди чинор остидан
Доктор Иван Кузьмич, меҳрибон.

Уни кўриб, қувониб Ҳасан,
Орқасидан югурди шахдам.
Одамларга парво қилмасдан,
Қучоқлади кексани маҳкам.

— Танидим мен сизни, эй доктор,
Эсга олинг Термизни яна,
Хизматимни аямайман ҳеч,
Буюрингиз! Аравам мана!

— Илтифотинг учун кўп раҳмат.
Аравада сафар қилишдан
Қачонлардир қасам ичганман,
Сен ҳам энди қўл торт бу ишдан.

Араванинг ташвиши қурсин,
Энди бошқа давр, бошқа пайт.
Машинадан кўра яхшироқ
Нарса борми? Ука, ўзинг айт.

Ҳасан оту аравасидан
Узолмасдан ҳали ҳам кўнгил.
Ўзининг шу аравақашлик
Ҳунарини мақтайди нуқул.

Унинг ови юришмай қолди,
Топилмайди унга талабгор,
Шухрати ҳам пасайди анча,
Аммо Ҳасан ҳамон умидвор.

Ўз-ўзига бериб тасалли,
Ҳали хизмат қиларман, дейди.
Узоқ-узоқ жойларга бориб,
Юклар ортиб келарман, дейди.

Ҳали Қўлоб вилоятида
Аравамга талабгорлар бор.
Меникидай от-аравага
Топилади ҳамон талабгор.

Кетай десам, йўлимни тўсиб
Турипти у бағритош гўзал.
Тўйдан ваъда беради, аммо
Ваъдасига қилмайди амал.

Калаванинг учин йўқотдим...
Нега бордим ўшанда тўйга?
Нега боқдим ўша юлдузга?
Нега ботдим бунчалик ўйга?

Балки мени яхши кўрмас у,
Айтай деса тили ботинмас,
Балки касбим, от-аравамни
Эскилик деб унча ёқтирмас.

Балки ўқиб, димоғи шишган,
Нима қилсин мен саводсизни.
Аравакаш кишидан балки
У ор қилар, ёқитирмас бизни.

Ҳасан отбоз деган машҳур ном
Тушиб қолди энди оғиздан.
Аммо аввал обрў зўр эди,
Мамнун эди одамлар биздан.

Тузилганда пахта карвони,
Қарвонбоши бўлардим ҳар чоқ.
Шу отим, шу аравам билан
Ўтар эдим, кўтариб байроқ.

Шу ўй билан беқарор Ҳасан,
Ёр олдига келди савлат-ла.
Мўйлов бураб, арава қўшиб,
Қўнғироқлар тақилган отда.

Тўхтади у эшик олдида,
Тикка турди шунда эгарда,
Ўша дилбар уйига аста
Бўйнини чўзиб, боқди девордан.

Ток тагида бошини эгиб,
Ўтирарди хат ёзиб Садаф,
Ҳасан имо қилди, сезмади,
Ҳамон хатга кўзини қадаб.

Қўли титраб ошиқи шайдо
Қоқди эшик ҳалқасин бехос,
Садаф қалби худди кабутар —
Юрагидек дукиллади боз.

Шунда эшик очилди дарров,
Икки ошиқ бўлди юзма-юз,
Кўзларда чўғ, чеҳралар олов,
Бир-бирига термилади кўз.

— Э, марҳамат, қайдан сўрайлик?
Мени шунча интизор этдинг,
Маконсиз, чўл шамоли каби
Узоқ вақт дараксиз кетдинг?

Юрагинг тош экан, мен билдим!
Аҳвол сўраб келмайсан тақир.
Ҳатто хабар юбормайсан ҳеч,
Шу ҳам севиш бўлдими ахир?

Ўзида йўқ қувонган Садаф,
Унга нима дейишни билмас,
Ҳасан яна нималар десин,
Таажжубки, тилга сўз келмас.

Ҳасанига кўз тикиб Садаф,
Жон қулоғи билан тингларди.
Йигит унга кўзини қадаб,
Сўз айтолмай, жонин қийнарди.

Этигига уриб бир қамчин,
Қўполлигин бошлади Ҳасан.
Баҳор каби яшнаган қизни
Хижолатга солди у бирдан.

— Бемаҳалда йўлимни тўсиб,
Олдинг бутун ақлу ҳушимни,
Борлиғимдан айрилиб бутун.
Бошим гаранг, ё бу тушимми?

Сен қийнайсан ошиқ жонини,
Тузоғингга илинди кўнгил.
Ўқимадинг ишқ дostonини
Қулоғимга мисоли булбул!

Кўнглинг бўлса бирга бўлгин-да,
Эрта-индин, деб галга солма!
Шунчаки ноз-карашма қилиб
Бир бечора қалбини тилма!

Кетмоқчиман бошимни олиб,
Бу ерларда қолиш мумкинмас.
Мен Ҳасанман, аравакашман,
Бошқа ҳунар менга мос келмас.

Сени олиб кетай, деб келдим,
Уй бўлса бор — аравам мана,
Қушлар каби қаёққа учсак —
Тогми, чўлми — бизга бошпаёна.

Садафнинг ҳар соч толасидан
Юзларига ўрмалади тер.
Деди: Ўзидан хабарсиз йигит,
Кўзингни оч, гапга қулоқ бер!

Неча йилдан бери уй пойлаб
Ўлтирардим, биласан албат...
Кундуз рўмол, сўзана тикиб,
Кечқурунлар пиширдим овқат.

Игна тешган шу қўлларимнинг
Маҳсулидир рўмолинг, дўппинг.
Қанча тўйда менинг сўзанам
Ҳавасини келтирди кўпнинг.

Юрагим қон, рангим заъфарон,
Ғамга тўлдим уйда ўлтириб.
Томоғимга тиқилди нафас,
Қўрққанимдан кетардим туриб.

Шундан кейин дугоналарим —
Қаби мен ҳам ўқишга кирдим.
Илм олиш ҳаваси билан
Бор зеҳнимни китобга бердим.

Мактабимни битириб чиқсам,
Кейин тўйни ўйлаб кўраман.
Аммо ҳозир асил бахтимни
Илм боғидан излаб юраман.

Ихтиёринг, қаерга борсанг,
Лўлилардай кўчиб юр, майли,
Ихтиёринг, йўлингдан қолма,
Сафар қилиб юравер, дайди!

Садқайи гап ўжар кишига!
Ялинмайман сенга мен бошқа.
Гарчи менга оғир бўлса ҳам,
Кўтараман не тушса бошга.

Қиз сўзлари ошиқ қалбига
Уқ сингари ботди, қадалди.
Титроқ турди йигит лабига,
Ҳар иккиси жойдан қўзғалди,

Ҳасан кетди, унинг кетидан
Яшин каби отилди Садаф,
Томоғига тиқилиб нафас,
Орқасидан қолди у қараб...

Зўрға қадам босар эди от,
Юки оғир эди жуда ҳам.
Ҳасан юки ундан ҳам оғир,
Ёндирарди бағрини алам.

* * *

Душанба шаҳрининг тонги
Бирам гўзал, бирам диловар.
Шу табиат, шу нурли сеҳр
Гўё тўйдан берарди хабар.

Акацлару чинорлар барги
Шабнам билан ярқирар эди.

Эрка қушлар кўм-кўк ҳавода
Сайрар эди, чирқирар эди.

Фонтанларнинг теварагида
Гуллар базми авжида эди.
Илк шуълалар шаҳрининг кўрки —
Тошқин дарё мавжида эди.

Кўчаларда, шаҳарда жимлик,
Эшитилар гудок садоси —
Фабрикалар, корхоналарнинг,
Заводларнинг мағрур нидоси.

Балки олим кўп ишлаб, чарчаб
Ширин ухлаб ётар бу маҳал,
Балки шоир шу нурли тонгда
Тугатгандир ажойиб ғазал.

Фақат Ҳасан кўчада ёлғиз,
От устида ўйчан, паришон,
Хаёлида ҳамон ўша қиз,
Таклифини рад этган жонон.

Кўлоб томон бурар йўлини,
Араваси гижирлаб юрар.
Бир соғиниш босар кўнглини:
Садафини у қачон кўрар?

Чиқиб кетди шаҳардан «ҳу» деб,
Сафар узоқ бўлар эҳтимол.
Балки Садаф сўроғлаб борар,
Элитади уни шу хаёл.

III

Саман оти, қўқон араваси
Ҳамроҳ бўлиб, йўл юрар Ҳасан.
Узоқ тоғлар — Кўлоб йўлида
Чанг тўзитиб, ором олмасдан.

Нега оғир сафарга чиқдинг,
Еш жонингни қийнайсан нега?
Аҳволини сўрмайди ҳеч ким,
Шу саволни бермайди унга.

— Йўлим оғир, тоғу даралар,
Шўх дарёлар, сойлар йўлимда,
Йўлимдадир хушманзаралар,
Фақат ҳижрон дарди кўнглимда.

Манзил узоқ, ишдан дарак йўқ,
Ҳасанвойнинг ўжарлиги зўр.
Қалтис йўллар писанд эмас, деб,
Отга қамчи босади мағрур.

Аввалги йил унга бу йўллар
Машаққатсиз кўринган эди.
Аммо ўша Кўлоб йўллари
Саман отни ҳоритди энди.

Тоғу тошда, тик довонларда
Мард йигитнинг қадди букилди.
Арава ҳам гижирлайвериб,
Саманнинг ҳам бели эгилди.

Дам ҳансифар тоққа чиқолмай,
Дам ботқоққа ботиб сурилар,

Аравани силжита олмай,
Дам чираниб, роса уринар.

Кундан-кунга ортиб машаққат,
Мағрур Ҳасан бўшашиб қолди.
Тилидан ҳам аравакашлик
Лоф-лофлари анча йўқолди.

Кўм-кўк тоғлар, тик довонларда
Машиналар дуч келар эди,
Учиб ўтса кумуш самолёт,
Отга шу ҳам куч келар эди.

От ҳолига ачинди Ҳасан,
Кўп қийналди, ҳовридан тушди,
Хаёли ҳам унинг дафъатан
Яшил водий томонга учди.

Кўлоб қолди. От жilовини —
Ҳасан бурди жануб томонга,
Панж дарёси бўйлаб йўл олди
Кенг водийга, гўзал бўстонга.

Панжнинг салқин шамолларидан
Пайдо бўлди отида мадор.
Текис йўлга тушди арава,
Дарахтлар ҳам кўринди қатор.

Панж ёқалаб юк ортиб Ҳасан.
Қатнаб юрди тинмай туну кун,
Саман отнинг шон-шуҳратини
Яна қайта тикламоқ учун.

Кўк буғ билан қопланганди тоғ,
Қалқир дарё устида туман.
Чегарага кўзи тушган чоғ
Ҳушин йиғиб, тикилди Ҳасан.

Мана қишлоқ — Саройи-Қамар,
Жимжит, бўм-бўш кўча ва майдон.
Чанг ичида кўзга илашар
Йўл бўйида бир нечта дўкон.

Ун сотувчи семиз савдогар
Ҳасанбойга қарар доимо,
Сўнг мўйловин бураб ҳийлагар,
Бери кел, деб қилади имо.

Ҳасан борди унинг ёнига,
Қулоқ солди. Унфуруш шунда —
Деди:— Тонгда нарх ошар экан,
Бозорга ун ташийсан тунда.

Йил — ўттиз бир, оғир келган йил,
Бир ёнда — жанг, бир ёнда — меҳнат.
Янги ҳаёт қураётган эл
Евни қувар эди ўша вақт.

Савдогарлар ҳаддидан ошган,
Қизир эди ғалла савдоси.
Қамбағални шилиб, еб бутун
Фойда олиш — бор муддаоси.

Ана шундай машъум кулакка
Хизмат қилди ўжар Ҳасанбой.
Терлаб, унни юклади якка,
Сўнг «хўжайин» чиқиб, олди жой.

Қоп устига ўтириб олган,
Халқ мулкига чанг солган тулки,
Пул санайди тинмай пичирлаб,
Лабларида заҳарли кулки.

— Қаерликсан? Сўраш айб эмас,
Келгиндига ўхшайсан, йигит?
— Ҳисорликман, — жавобин олди,
Мулойим сўз ҳийлагар, безбет.

— Ҳисорингда кўп азоб чекиб,
Биз томонга қилдингми сафар?..
Бу ерда ҳам замона оғир,
Тушмасайди бошингга хатар!

Қайга борма, ҳар ерда бир хил —
Қичқиради эрталаб хўроз.
Келажакни ўйла! Шуни бил,
Ўтмишингни унутгин бир оз.

Ҳа! Сен агар бўлсанг ҳасса
Шу қайрилмас, кучли қўлимда,
Худо ҳаққи умринг бўйича
Бахт кулади юрган йўлингда:

Мана дарё... Икки соҳилнинг
Бир-биридан катта фарқи бор.
У соҳилда бой ҳамон бойдир,
Унга худо, подшо мададкор.

Ҳа, айтганча, сўрамоқчийдим:
Эпчилмисан сузишга, иним?

Унфурушга ёвқараш қилиб,
Ҳасан ғазаб билан боқди жим.

Ёшлик чоғи эсига тушди:
Бойнинг зулми, азоб-уқубат,
Оч-яланғоч тунаганлари,
Ота-она тортган мусибат...

Бўлмаганда Совет тузуми,
Қайдан олар эди у отни,
Кенг дунё тор бўларди унга,
Тутаб ўтар эди ҳаёти.

Араванинг устида бирдан
Қутилмаган жанг қизиб кетди,
Савдогарни кўтариб дангал,
Ҳасан уни ерга итқитди.

Сўнг устига ташлаб қопларни,
«Тфу» деди Ҳасан, юзига.
Саман отга қамчи босди-да,
Ҳасан шундай қайтди изига...

* * *

Гиёҳсиз чўл, узоқ йўл босиб,
От бошини водийга бурди.
Энди Ҳасан эл хизматига
Оти билан тайёр турарди.

Бу водийнинг қишлоқларида
Ўз сочидан ҳам кўпроқдир иш.
Бу жойларда оту арава
Ҳар кишига зарур ёзу қиш.

Экинларни суғормоқ учун
Қатта канал қазира эди эл.
Кенг водийда колхоз, совхозлар
Етиштирар эди мўл ҳосил.

Тикланарди мактаб биноси.
Молхоналар кўтарарди қад.
Қолхозчилар янги кўчада
Қатор уйлар қуради хурсанд.

Ҳасан Вахшнинг қишлоқларида
Юрар экан, қўшиқ айтарди.
Орқасидан болалар чошиб,
Қийқиришиб, йўл чангитарди.

Ҳали хўроз қичқирмасданоқ
Аравасин қўшарди Ҳасан.
Қўнғироғи ҳамон ёлида.
Саман тойи эскича ясан...

Сон-саноқсиз машиналарнинг
Орасида арава қизиқ.
Шўх болалар қувлашиб уни,
Масхаралаб, қиларди қилиқ.

Ана, йўллар: икки ёни — боғ,
Буни кўриб Ҳасан ҳам хурсанд,
Ишкомларда узум бошлари
Турар эди осилиб баланд.

Қатор тутнинг кўм-кўк барглари
Ипакқурти учун етарли.
Колхозчининг мулки, бойлиги
Юз-минг марта ошади ҳали.

Кенг, поёнсиз пахтазор яшнар,
Кўринади дала шийпони.
Қор босган тоғ чўққиларидек
Ҳар томонда пахта хирмони.

Шу фаровон ҳаётимизни
Кўрган Ҳасан завққа тўларди.
Яшил қишлоқ, боғлар томонга
Саман отнинг бошин бурарди.

Орқадан бир овоз эшитди:
— Аравангни бир нафас тўхтат,
Қидирмаган жойим қолмади,
Ҳолдан тойдим. Сенга келган хат.

— Сенинг номинг Ҳасан эмасми?
— Ҳа, мен Ҳасан. Узи нима гап?
— Шаҳардан хат келган, тозаям
Чарчадим, сен дайдини излаб.

На бир тайин маконинг бордир,
На тўхтайсан бирор манзилда.
Қайга борсам «ҳозир кетди» дер,
Уста бўлсанг керак ҳазилга?

Бирдан кўзим тушди бу шалағ —
Донги чиққан аравачангга,
Дедим: Уша!

Ҳеч ким сен каби
Бундай ботиб юрмайди чангга.

Ҳасанвой бу хат ташувчидан
Хўб уялиб, қизарди обдан,

Деди: Бўлди!

Хат кимдан экан?

Ким йўқлабди, қайси шаҳардан?

—Садаф деган қиздан экан хат,

Олиб, кўзга суртсанг арзийди.

Шукр қилгин, ношукур банда!

Ўйнаб берсанг арзийди, дайди!

Ёр хатини бағрига босиб,

Йўлланмадай билиб ҳаётга,

Садафини ёдига солиб,

Ҳасан қамчи уради отга.

Ҳарфларни ҳижжалаб ўқиб,

Тушунмасдан чин маъносига,

Чаласавод Ҳасанвой шунда

Қўлин ишқар пешанасига.

Ахир кимга ўқитиб билсин,

Нима деган хатида Садаф.

Балки салом ўрнига ғазаб,

Балки ишқдан бирор янги гап...

Садафойдан узр сўрамоқ,

Жавоб ёзмоқ зарурдир сўзсиз.

Ҳасан эслар бир сўзлик қизни,

Утиб кетди шунча вақт, эсиз...

Икки енгил машина шунда

Туриб қолди кўчада қатор.

Эшитилди қизлар кулгиси

Ва янгалар айтган «ёр-ёр!»

Сигнал берар улар устма-уст,
Аравани четламоқ учун,
Ҳасан бурган эди, ҳурков от
Ариқчага тиқилди бутун.

Ҳасанвойнинг аччиғи чиқиб,
Отни койиб кетди росаям:
— Хашагимнинг сенга қадри йўқ,
Эсиз, берган шунчалар арпам!

Деди:— Ҳозир шу келинлар ҳам
Аравадан қилади ҳазар.
Легковойга миниб, қувониб,
Кезишади қишлоғу шаҳар.

Хуллас, энди Ҳасан обрўйи
Пастга тушиб, чиқди пучакка.
Қачонгача от-аравани
Судрайман якка-ю якка.

Шу вақтда тоғ каби баланд,
«ЗИС»лар қатор ўтди гумбурлаб.
Пахта олиб ўтди заводга,
Моторлари гурлаб сафма-саф.

Қарвон ўтиб кетди, эзилиб
Қолиб кетди йўлда бир Ҳасан.
Кўзидан ёш оқди тизилиб,
Азоб тортди йигит хўрликдан.

Ваҳшда Ҳасан билан бир раис
Кўпдан бери қадрдон эди.
Нима керак бўлса берарди,
Қўллагувчи меҳрибон эди.

Ҳасан йўқлаб борди ўшани,
Яхши ният билан, сўроқлаб.
«Маслаҳатли иш ўнг келади,
Юрагимни очай варақлаб».

* * *

Правление ҳовлиси гавжум,
Бир томонда — омбор, асбоблар.
Шовқин-сурон... Ва бир томонда
Машинасин созлар Искандар.

Тракторчи Вася даладан
Қайтар эди ботиб нефтга.
Хирмондаги аъло пахтани
Тахлайдилар тортиб бир четга.

Қирдан тушган селдай болалар
Қувалашиб чиқди мактабдан.
Раис эса телефон қоқиб
Иш сифатин сўрар даладан.

Раис кўзи Ҳасанга тушди,
Деди:— Кел, кел, бўлмагил ҳайрон!
Қучоқлашиб, дўстлар кўришди,
Ҳасан деди:— Мен сенга меҳмон.

— Марҳамат қил, қадрдон жўра,
Раҳмат, мени йўқлаб келибсан.
Қайси шамол учирди сени,
Биз томонга бундай елибсан?

— Ҳе, сўрама, ошна, ҳикоям —
Саҳаргача бўлмайди адо.

Иш ўнгидан келмаяпти ҳеч,
Сарсон бўлдим мен бахти қаро.

Ҳазилакам иш эмас ишинг,
Қолхозинг зўр, халқнинг бадавлат,
Миллионерлар миллионерисан,
Қўлингдан ҳар иш келар албат.

Маслаҳат бер менга, жўражон,
Ишим олға босмаяпти ҳеч.
Менга асло тутмагил осон,
Тинимим йўқ сира эрта-кеч.

— Ҳасан, бунга ўзинг сабабсан.
Айланмаса сойлар дарёга
Қурур кетар. Одам ҳам сойдир,
Омад йўқдир якка-танҳога.

Бахту давлат — бирлигимизда!
Тушунмадинг шу ҳақиқатни.
Араванинг орқасидан сен
Излаб кетдинг шону шуҳратни.

— Дўстим, энди қасам ичдим мен,
Шофер бўлиб келаман сенга.
Аравадан буткул кечдим мен,
Мақсадим шу, ишонгин менга.

Мийиғида кулди-да раис,
Деди:— Жуда тўғри бу фикринг,
Аммо аввал ўқимоқ керак,
Билиш керак машина сирин.

Машина — бу арава эмас,
Техниканинг иши мушкулроқ,
Майлинг бўлса янги ҳунарга,
Ишни бошдан бошлагил тезроқ.

Бу гапимга кўнмасанг агар,
Мана, колхоз, келиб иш бошла,
Оддий, аммо фахрли иш бу,
Ўжарлигинг, нозингни ташла.

Дўпписини кийди-да Ҳасан,
Секин чиқди дўсти уйдан,
Хаёл суриб саройга кирди,
Қучоқлади отнинг бўйнидан.

Деди:— Севган отим, саманим,
Вафолигим, қадрдон бўлдинг.
Ешлигингдан бери мен учун
Жондай бўлдинг, куч-дармон бўлдинг.

Бирга тотдик иссиқ-совуқни,
Бирга кўрдик азоб, роҳатни.
Бирга бўлдик оғир кунларда,
Биргаликда енгдик кулфатни.

Ўлкамизнинг йўлларида бор
Туёғингнинг чуқур излари.
Энди Ҳисор юртининг ўғли
Бошқача бир йўлни кўзлади.

Одамларнинг бойлиги энди
Ортди — сиғмас вагонларга ҳам,
Бунча оғир юкни кўтариш
Қўлимиздан келмайди, жўрам.

Колхознинг кенг яйловларига
Бориб энди сайр қил, ўйна, кул.
Бор, ўзингга яраша бир иш
Топиб, элда тили узун бўл.

Майли, энди гала ичида
Бўлгин, боши баланд, кекса от.
Ўзингдан бир нишона қолдир,
Янги Рахшга бўлгин падарзод.

Мен сен билан видолашаман,
Юрагимда бошқача фикр.
Аммо доим эслайман сени.
Афв қилгил, гуноҳим кечир...

IV

Тонгда чиқди дўсти уйдан
Вахш қуёши чиниқтирган мард.
Шахдам борар дарё бўйида,
Хаёлини тиниқтирган мард.

Араваси, отини ташлаб,
Қўллари бўш, пиёда келар.
Унинг очиқ, кенг кўкрагини
Силар тоғдан эсгувчи еллар.

Вақт ўтса ҳам қилмайди парво,
Қанча отлиқ ўтса ҳам боқмас.
Физиллаган машиналарга
Йўл беради, қилади ҳавас.

Йўл чангитиб ўтди олдидан
Колхоздаги отлар галаси,

Найдай тикка бўйнини кўриб,
Ҳасанвойнинг ошди алами.

Кўз олдида жилваланарди
Душанбанинг ҳусни чиройи,
Биноларнинг девори, нақши,
Чинорлари, баҳаво жойи.

Кенг кўчалар, манзаралари,
Ҳашаматли қасрлар қатор.
Ёр ҳовлиси, остонаси-ю,
Йўл устида кўзлари хумор...

Шу орзулар қалбида тошиб,
Ҳасанвойга куч-ғайрат берди.
Гўё пойтахт қучоғин очиб,
Унга қизгин меҳр билдирди.

* * *

Яна ўша чинор остида
Соя каби бўлди у пайдо.
Вужудини босар оғир юк,
Бошида минг турли ўй-ғавғо.

Кўчаларда бошин кўтариб
Юришга ҳам этолмас журъат.
Ахир эшак минганларни у
Отда туриб койирди бир вақт.

Кўчаларни ўзи эгаллаб,
Одамларни сурарди четга.
Мағрурланиб, эл орасидан
Ўтар эди йўл солиб тикка.

Энди бўлса, қочиб юради
Йўлда ўтган катта-кичикдан,
Дўстларига учрашишдану
Кўринишдан, салом-алиқдан.

Йўл-йўлакай карвонсаройнинг
Қайдалигин қиларди тахмин,
Йўлда ўша аравакашлар
Суҳбатини қўмсайди тагин.

Энди нима қилишин билмай,
У ёқ-бу ёқ тентирар гаранг.
Саройдан ҳеч асар қолмапти,
Шунинг учун Ҳасанвой тажанг.

Сарой эмас, янги бинонинг
Эшигида кўрди бир лавҳа,
Ҳарфларини бир-бир ҳижолаб —
Уқиди у: «Автошкола».

Дарвозадан машина чиқди.
Бошин чўзиб қаради шофер:
— Икки жаҳон овораси, ҳа,
Бизга қайтиб келдингми, ахир!

Тегибди-да манглай деворга,
Аммо тавба қилмайсан ҳануз.
Ўзинг отдан тушган бўлсанг ҳам,
Узангидан тушмайсан ҳануз!

Ҳасаннинг кўз олди қорайди,
Титраб кетди аъзо бадани.
Ғазабланиб бир тикилди-ю
Бошқа бирор нарса демади.

Севганини, Садафни излаб,
Ташлаб кетди чинор соясин..
Энди фақат, фақат Садафдан
Йигит излар ўз ҳимоясин.

Шод қилувчи у жонон қайда?
Дўст қаерда, қадрдон қайда?
Юрагида ишқи ёнади,
Азиз ёру меҳрибон қайда?

Ҳасан бошқа кўчага келди,
Дўст ахтариб, кўнгил орзиқиб.
Таниш эшик ва томни кўрди,
Чақирсайди ёр ҳозир чиқиб.

Анча юрди уйни айланиб,
Яқин боролмади ботиниб.
Ахир қайси юз билан кирсин,
Узоқроқда юрди тортиниб.

Балки ёри ҳозир Ҳасаннинг
Жавобини ўқиётгандир.
Балки қайта-қайта ўқиғач,
Унга жавоб тўқиётгандир.

Балки ўйга ғарқдир шу маҳал,
Тилга олиб Ҳасаннинг номин.
Балки ҳозир унинг қўлида
Ишқ лавҳаси, хушхабар нома!

У ён-бу ён айланавериб
У чарчади, ҳоли паришон.
Ошиқ йигит пахса деворга
Астагина суялди шу он.

Шу кўйича ўй суриб кетди,
Кўзин юмди, жим қолди якка.
Деди: «Азоб чекмасанг агар,
Ишларингда бўлмас барака».

«Яна чинор остига бориб
Ўз бахтимни синаб кўраман.
Майли, яна қанча савдолар
Бошга тушса бардош бераман!»

* * *

Қиз уйида стол ёнида
Давра қуриб ўлтирар қизлар,
Бир-биридан шўх, қувноқ, гўзал.
Ҳазиллашар, кулишар, сўзлар.

Неча йиллик мактабдошларнинг
Суҳбатлари мароқли, ширин.
Гоҳ жиддий-ю, гоҳ ҳазил қилиб
Диққат билан сўзлашар сирин.

Бу қизларнинг кўпи қачонлар
Бўйга етиб ёрга дил берган.
Ўз бошидан Садаф сингари
Дард-фироқли кунлар кечирган.

Бир қиз деди:

— Мактабимизни
Тамомладик — бу катта шодлик,
Ғайрат билан ўқиб неча йил,
Имтиҳонда кўрсатдик мардлик.

Энди егни шимариб олиб,
Йўл оламиз ишга, қишлоққа.
Дугоналар, соғинишамиз.
Кетиб қолиб узоқ-узоққа.

Бири деди:

— Бошқа илож йўқ,
Энди тез-тез ёзишамиз хат.
Телеграф, почта бор бўлса,
Хабар топиб турамиз албат.

Хат ёзамиз, сир сақламаймиз,
Ишимизнинг ҳар бир бобини,
Янги дўстлар топганимизни
Ва кўнгилнинг ишқ китобини.

Учинчи қиз деди:

— Рост айтсам,
Садафойнинг ишлари яхши,
Қачонлардан бери кўнгилни
Асир қилган аравакаши.

Энди унинг аравасида
Юрадилар оламини кўриб.
Уйлари ҳам ўзлари билан,
Бошларига соябон қуриб.

Қаттиқ тегди Садафга бу гап:

— Дугонажон, киноя қилма,
Нону тузни ҳурмат қил доим,
Бунчалик эрк бермагин тилга.

Меҳмонимсан, бўлмаса, сенинг
Обрўйингни қилардим бир пул.

Бундай гапинг тилни қичитар,
Лекин рухсат бермайди кўнгил.

Неча йилдан бери танийман
Уша содда аравакашни.
Сен ўринсиз таъналар қилиб
Қамситмагин, қўзгама гашни!

Ор-номусли, ҳалол йигит у,
Ҳеч кимсага етказмас зиён,
Садафни деб шунча йил юрди —
Ахир шу-да чин аҳду паймон.

Ўйлашимча, унинг нияти
Тозароқдир биллурингдан ҳам.
Назаримда, аравакашдай
Яхши йигит жуда камдан-кам.

Агар Ҳасан бўлса, қўлига
Топширардим ихтиёримни.
Ишқим билан кўнглидан буткул
Чиқарардим ғамин ёримнинг.

* * *

Эрта кўклам сўнгги кунлари...
Эрир эди тоғлардаги қор.
Яшнаб турган кенг далаларга
Яшил гилам тўшарди баҳор.

Ердан униб чиққан ниҳоллар
Интиларди қуёшга томон.
Экинларнинг соф маржонидан
Ўзида йўқ шод эди деҳқон.

Комбайнлар қир этагида
Арпа ўрар, иш қайнар эди.
Қир устида кимдир «хўш, хўш!» деб —
Қадам босиб, қўш ҳайдар эди.

Баланд қирлар оралиғида
Яшнаб турар кенг, яшил қишлоқ,
Экинзори ва боғларини
Суғоради соф, зилол булоқ.

Бу даранинг қора тунда ҳам
Осмонидан ёғилар юлдуз —
Шуъла сочиб электр чироғ,
Тунларини қилади кундуз.

Шу қишлоқнинг ўрталиғида
Оқ бино бор — ўн йиллик мактаб.
Шу мактабда болалар гавжум,
Таълим олар эдилар қувнаб.

Янги эди Садаф қишлоқда,
Билмас эди одатини у.
Кундан-кунга яшнаб, ўзгариб
Бораётган ҳаётини у.

Билмас эди биринчи дарсни
Қандай бошлаш, оғиз очишни;
Билимда тоғ ортидан чиққан
Қуёш каби нурлар сочишни.

Аста-секин кўникди, билди,
Қишлоқ энди унга қадрдон.
Фазилати аёнди унга,
Нуқсони ҳам Садафга аён.

Жингила соч, очиқ юз Садаф
Бирор уйга кириб қолсами,
Ҳамма хурсанд бўлиб, тўпланиб,
Унга сўзлар турли қиссани.

Бирор бола кечикса, Садаф
Сабабини билмасдан қўймас.
Мактаб ишин оила билан
Қўшиб олиб борар чамбарчас.

Болаларга таълим-тарбия,
Оналарга берар маслаҳат.
Фикру зикри мактабда, ишда:
Равнақ топсин фан, маданият.

Тонг чоғида гуллар баргида
Еқут каби ярқирар шабнам,
Синфларнинг деразасидан
Анқир атир ҳидлари ҳар дам.

Ҳар тонг Садаф шу боғ сайрини
Одат қилди, шу унга роҳат.
Ишқ шайдоси, гул маъшуқаси
Боғ гуллари билан ҳамсуҳбат.

Атиргулдан гулдаста қилиб,
Бир йигитни эсларди нуқул.
Эслар эди, томнинг устидан
У йигитга отганини гул...

Кириб келди енгил машина,
Қишлоқ томон елиб мисли ўқ.
Гумон қилар эди кишилар:
«Бу машина эмас, худди ўқ».

Қишлоқдаги бутун аҳоли
Машинанинг йўлига қарар.
Ҳаммаси дер: «Балки шаҳардан
Келмоқдадир бирорта раҳбар.

Балки райком секретаридир,
Ё Совнарком раисими, а?
Ёки бизнинг колхоз ишидан
Топдиларми камчилик яна?»

Узоқ сигнал берди машина,
То мактабга етиб келгунча.
Ҳайрон қолди аҳоли жуда:
Қим экан у, гердаяр бунча?

Машинани ҳалқадай ўраб,
Тўпланишди барча кекса-ёш.
Бир бегона йигитни кўриб,
Танимасдан, чайқадилар бош.

Ҳамма қараб турар эди жим,
Фақат Садаф кўнгли шошарди.
Ёмғир ёққан вақтда дарё
Тошгандай, у ҳам тошарди.

Шодлигидан кўйлакка сиғмас,
Жилваланар лабида кулги.
Юзларида очилиб кетди
Уша орзу-ҳаваслар гули...

* * *

Ҳасан қўли ҳаво ранг рулда,
Олдинда йўл, ёнида — ёри.

Гилдираклар тез айланади,
Ана йигит, ана сувори!

Азиз ёри ёнгинасида,
Кўнгил тоғдай кўтарилган, шод.
Ҳасан учун бунчалик ширин
Бўлмагани ҳеч қачон ҳаёт.

Садафига деди:
— Кўрдингми,
Қанчалик тез юрар машина.
Қаноти йўқ, аммо учади,
Мана бундоқ бўпти, жонгинам!

Меникига тенглашадиган
Машина йўқ бу мамлакатда,
Шунинг учун «қандингни ур!» деб,
Менга қарар кичигу катта.

— Бирор марта муболағасиз
Гапирганинг йўқ ҳалигача.
— Гапларим чин, муболаға йўқ,
Жоним, мени қийнама бунча.

— Садаф, агар ростини айтсам,
Сен ҳам якка-ягона қизсан.
Чиройлисан, ҳуснкорликда
Тенги йўқ бир порлоқ юлдузсан.

Обикийик қирлари оша
«Эмка» чиқар тоғ довонига,
Икки гўзал водий ястанмиш
Боботоғнинг икки ёнига.

Бир томонда — Ҳисор водийси
Осмон каби кенг ва мусаффо.
Бир томонда — Вахш водийси
Гуллаб-яшнаб ётар доимо.

Бизнинг Ҳасан ҳайдаб машина
Борар эди Вахш томонга,
Ғилдираклар кўтарган тўзон
Парвоз қилар эди осмонда.

1952—1954 йиллар.

МУНДАРИЖА

Шоир. Тўлқин таржимаси.	3
Хазиналар посбонига. Аширмат таржимаси.	5
Сир бўйида тўй. Маҳмуд Тўлқин таржимаси	7
Тонг қўшиғи. Аширмат таржимаси.	9
Тара — Чандри. Фафур Фулом таржимаси	11
Ҳинд сайёҳи. Аширмат таржимаси.	14
Тожмаҳал: Аширмат таржимаси.	18
Икки рўмолча. Назармат таржимаси	23
Қозоқ қардошларга. Назармат таржимаси	26
Тинчлик қўшиғи. Назармат таржимаси.	28
Ҳисор тоғлари, Назармат таржимаси.	30
Онам. Назармат таржимаси.	32
Ток ва ер. Назармат таржимаси.	34
Пошна садоси. Назармат таржимаси.	35
Бирор марта ҳам... Чустий таржимаси	36
Қамалак, Чустий таржимаси.	37
Менинг дарём. Чустий таржимаси.	38
Томчи-томчи дарё бўлади. Маҳмуд Тўлқин таржимаси	39
Ерқин чўққилар. Маҳмуд Тўлқин таржимаси	41
Куз. Маҳмуд Тўлқин таржимаси	44
Шул кифоятдир. Васфий таржимаси	45
Йўл ғубори. Васфий таржимаси	46
Сенинг кўзинг билан. Васфий таржимаси	47

Офарин, эй дил. <i>Васфий таржимаси.</i>	45
Мақбара йўли. <i>Васфий таржимаси</i>	50
Бир нигоҳ. <i>Васфий таржимаси.</i>	51
Шарқнинг уч гўзали. <i>Тўлқин таржимаси</i>	52
Ҳасан аравакаш (поэма). <i>Аширмат таржимаси.</i>	57